

SLOVENŠČINA
Vprašanja za ustni del
poklicne mature
Književnost
Šolsko leto 2015/2016

Kazalo:

1. Prilika o izgubljenem sinu.....6-7
 - **Orientalne književnosti**
 - **Bibilija**
 - **Prilika, dobro in zlo**
2. Homer: Odiseja.....8-9
 - **Antična književnost**
 - **Epika, Ep**
 - **Mitološka podlaga, trojanski konj**
 - **Odiseja**
3. Sofokles: Kralj Ojdip.....9-10
 - **Antična književnost**
 - **Razvoj gledališča**
 - **Tragedija, tragičnost, vzroki tragičnosti**
 - **Ojdipov kompleks**
4. Brižinski spomeniki: Pridiga o grehu in pokori.....10-12
 - **Slovensko srednjeveško pisemstvo**
 - **Pridiga; Adamov izgon iz raja**
5. Zeleni Jurij/Lepa Vida.....12-13
 - **Slovensko ljudsko slovstvo**
 - **Značilnosti in delitev**
 - **Variante**
 - **Ljudski junaki**
 - **Obdarovanje/ Načini reševanja problemov**
6. Shakespeare: Romeo in Julija.....14-15
 - **Renesansa**
 - **Renesančno gledališče**
 - **Primerjava z antično tragedijo**
 - **Ljubezen premaga sovraštvo**
7. P. Trubar: Proti zidavi cerkva.....16-17
 - **Protestantizem in reformacija**
 - **Predstavniki**
 - **Protestantske ideje v pridigi**
 - **Cerkev danes**

8. J. Svetokriški: Na noviga lejta dan.....18-19
- Barok
 - Pridiga
 - Polliterarno besedilo
 - Zgled; Ksantipa
9. Valentin Vodnik: Dramilo.....20
- Razsvetljenje
 - Začetki slovenske posvezne književnosti
 - Jezik in slog
 - Vrednote nekoč in danes
10. A. T. Linhart: Ta veseli dan ali Matiček se ženi.....21-22
- Razsvetljenje
 - Začetki slovenske dramatike
 - Komičnost; Monolog
 - Vrednote nekoč in danes
- 11.A. S. Puškin: Jevgenij Onjegin.....23-25
- Evropska romantika
 - Roman v verzih; zgodba; Oznaka junakov
 - Pismo kot del književnega besedila; Romantična ljubezen med idealom in stvarnostjo
- 12.France Prešeren: Zdravljica.....25-26
- Obdobja Prešernovega pesniškega ustvarjanja
 - Prigodniška pesem; Napitnica(Oblika, nacionalna in politična ideja)
- 13.France Prešeren: Krst pri Savici.....27-28
- Obdobja prešernovega pesniškega ustvarjanja
 - Zgodovinsko ozadje in zgradba
 - Črtomirove odločitve
- 14.France Prešeren: Sonetni venec.....29
- Obdobja prešernovega pesniškega ustvarjanja
 - Zradba, teme: Prešernovo pojmovanje ljubezni, naroda in pesništva, magistrale tvojega življenja
15. F. M. Dostojevski: Zločin in kazen.....30-31
- Evropski realizem: značilnosti, vrste, predstavniki
 - Psihološki realizem

16. H. Ibsen: Nora ali Hiša lutk.....32-33
- Evropski realizem in naturalizem: Predstavniki, književne osebe, problemska drama, vloge književnih oseb v družinske in družbenem življenju
 - Analitična dramska tehnika, enotnost kraja, časa in dejanja
 - Položaj ženske v zakonu in družbi nekoč in danes
17. S. Jenko: Obrazi (uvodni, 5., 7. in 10.).....33-34
- Obdobje med romantiko in realizmom pri Slovencih
 - Romantika in realizem v pesmih(Človek in narava ob 5. Obrazu)
18. S. Jenko: Tilka/J. Jurčič: Telečja pečenka.....34-36
- Obdobje med romantiko in realizmom pri Slovencih
 - Novela značajevka, tragikomičnost(Vsi drugačni, vsi enakopravni)
- 19.A. Aškerc: Mejnik.....37-39
- Realizem na slovenskem
 - Balada, monolog in dialog
20. J. Kerstnik: V zemljiški knjigi.....39-40
- Realizem na slovenskem
 - Okvirna pripoved, slika kot vrsta realistične pripovedi
- 21.Ivan Tavčar: Visoška kronika.....41-42
- Realizem na slovenskem
 - Zgodovinski roman, književna oseba kot pripovedovalec
- 22.D. Kette: Na trgu.....42-44
- Slovenska moderna, značilnosti, predstavniki
 - Podoknica, impresionistične prvine, oblika pesmi
23. J. Murn Aleksandrov: Sneg.....44-45
- Slovenska moderna
 - Razpoloženska , miselna lirika, bivanjska tema, motivi
 - Zgradba pesmi
24. O. Župančič: Z vlakom.....46-47
- Slovenska moderna, značilnosti, predstavniki, osebno doživetje
 - Domovinska pesem, naslovnik, sporočilo, domovina je ena
25. I. Cankar: Hlapci.....48-49
- Družbeno-zgodovinsko ozadje, književna vrsta
 - Dramski konflikt, ideja, miselnost književnih oseb, satričnost
26. I. Cankar: Gospod stotnik.....50
- Podobe iz sanj, črtica, simbolika, ideja: Krivica se zgodi tudi najboljšim

27. F. Kafka: Preobrazba.....51-52
- Evropska književnost od začetka 20. stoletja do 2. sv. Vojne
 - Odmik od tradicionalnih smeri, modernizem, tematika, motivi
 - Avtobiografske značilnosti, Gregor Sansa; Nerazumljenost v okolju
28. S. Kosovel: Ekstaza smrti.....53-54
- Ekspresionizem, ideja in slog, kapitalizem nekoč in danes
29. P. Voranc: Boj na požiralniku.....54-55
- Socialnorealistična novela, mali človek, vpliv družbenega in naravnega okolja na življenje književnih oseb, jezik in slog
30. M. Kranjec: Režonja na svojem.....56-57
- Socialnorealistična novela, književnih osebe, njihova miselnost, jezik in slog
31. K. Destovnik- Kajuh: Bosa pojdiva.....58-60
- Književnost med 2. svetovno vojno
 - Ljubezenska pesem, kontrast, ljubezen ne pozna meja
32. C. Kosmač: Tantadruj.....60-62
- Odmik od tradicionalnih smeri
 - Modernizem, osebe, osrednja tema
 - Realistične, fantastične prvine
33. T. Pavček: Pesem o zvezdah.....62-64
- Sodobna slovenska lirika, interpretacija pesmi: Vsak človek je zase svet
34. K. Kovič: Južni otok.....64-66
- Sodobna slovenska lirika, metaforični pomen, bivanjska tematika, oblika
35. J. Menart: Croquis.....66-67
- Sodobna slovenska lirika, intimistična pesem, motivi, tema, pesniške podobe: Človekova pripravljenost delovanja za uresničitev svojih sanj

1. Prilika o izgubljenem sinu

Orientalne književnosti

Značilnosti:

- velik vpliv religije
- daljša besedila niso ohranjena v celoti
- avtorji niso znani
- neposredno ne vplivajo na evropsko književnost (izjema Biblija)

Delitev orientalskih književnosti:

- **Egipčanska** (3000 pnš.): Pesem nosačev žita (delavska, lirski pesem);
- **Babilonsko asirska** (3000 pnš.): Ep o Gilgamešu (zapisan v 7. stol. pnš.);
- **Indijske**: Mahabharata (najobsežnejši svetovni ep), Ramajana (ep) ter sveto pisanje Vede;
- **Kitajska**: Konfucij: Ši King («Knjiga pesmi»);
- **Perzijska**: sveta knjiga Avesta. Pride v Evropo preko Geothea;
- **Japonska**: lirika: tanka, haiku
- **Arabska**: sveta knjiga Koran, zbirka novel Tisoč in ena noč (okvirna izpoved), Zgodba o pritlikavcu (vložena zgodba);
- **Starojudovska**: Biblija ali Sveto Pismo (sveta knjiga krščanstva in judovstva).

Biblija

Biblijo delimo na:

- **Stara zaveza** (nastajala je od 1200 pr. Kristusom do leta 100) napisana je v hebrejščini, sestavljena je iz **46 knjig**, deli se: postava oz. zakoni, preroki, spisi; pripoveduje o zgodovini, usodi izraelskega ljudstva od 4. stol. Pr. N. št. Do Kristusovega rojstva; pomembnejše zgodbe iz stare zaveze so: O stvarjenju sveta, Adamu in Evi, Kajanu in Abelu, Samsuu in Dalili, Kralju Salamonu, pomembno je pesništvo- Visoka pesem
- **Nova zaveza** (nastajala je v prvih stoletjih našega štetja, do leta 400): Napisana je v grščini, sestavljena je iz štirih delov: evangelij, apostolska dela, pisma, razodetja; evangeliji govorijo o Kristusovem trpljenju in božanskosti, pisma in apostolska dela o oznanjanju krščanstva, razodetja pa o koncu sveta (apokalipsa)
- v Bibliji imamo poleg reliterarnih tudi prava literarna besedila: mitične zgodbe, pripovedke, novele, prilike, anekdote, pesmi, sestavljena je iz **27 knjig**.
- **prevodi Biblije**: prvi prevod v grščino se imenuje SEPTUAGINTA (od 3. do 1. stol. Pr. N. št.); prvi prevod v latinščino se imenuje VULGATA (okrog leta 400); do 16. stol. Je bila prevedena v vse evropske jezike; prvi slovenski prevod je Dalmatinov (1584), naslanjal se je na Luthrov prevod, ta pa na grški izvirnik (protestantje); prvi katoliški prevod: Jurij Japelj (iz latinščine)
- **pomen Biblije**: s svojo motiviko in idejami vpliva na slovensko ljudsko slovstvo in na pomembne slovenske književnike: Prešerna, Cankarja, Gradnika; Biblija ima velik kulturni in zgodovinski pomen; skozi stoletja je usmerjala človeka k etičnim vrednotam in tak pomen ima še danes

Prilika

Prilika je svetopisemsko besedilo, v katerem je sporočilo ponazorjeno s prisposodob. Namesto tega uporabljamo tudi grški izraz parabola, ki pomeni "drugega poleg drugega postavljati".

Prilika o izguljenem sinu

In rekel je: »Neki človek je imel dva sina. Mlajši med njima je rekel očetu: ›Oče, daj mi delež premoženja, ki mi pripada!‹ In razdelil jima je imetje. Čez nekaj dni je mlajši sin spravil vse stvari skupaj in odpotoval v daljno deželo. Tam je z razuzdanim življenjem pognal svoje premoženje. Ko je vse zapravil, je v tisti deželi nastala huda lakota in začel je trpeti pomanjkanje. Šel je in se pridružil nekemu meščanu tiste dežele, ki ga je poslal na svoje posestvo past svinje. Želel se je nasititi z rožiči, ki so jih jedle svinje, pa mu jih nihče ni dal. Šel je vase in dejal: ›Koliko najemnikov mojega očeta ima kruha v obilju, jaz pa tukaj umiram od lakote. Vstal bom in šel k očetu in mu rekel: Oče, grešil sem zoper nebo in pred teboj. Nisem več vreden, da bi se imenoval tvoj sin. Vzemi me za enega od svojih najemnikov.‹ In vstal je ter šel k očetu. Ko je bil še daleč, ga je oče zagledal in se ga usmili; priteklo je, ga objel in poljubil. Sin mu je rekel: ›Oče, grešil sem zoper nebo in pred teboj. Nisem več vreden, da bi se imenoval tvoj sin.‹ Oče pa je naročil svojim služabnikom: ›Brž prinesite najboljše oblačilo in ga oblecite! Dajte mu prstan na roko in sandale na noge! Pripeljite pitano tele in ga zakoljite ter jejmo in se veselimo! Ta moj sin je bil namreč mrtev in je oživel; bil je izgubljen in je najden.‹ In začeli so se veseliti.

Njegov starejši sin pa je bil na polju. Ko se je domov grede približal hiši, je zaslišal godbo in ples. Poklical je enega izmed služabnikov in ga vprašal: ›Kaj je to?‹ Ta mu je rekel: ›Tvoj brat je prišel in oče je zaklal pitano tele, ker je dobil zdravega nazaj.‹ Razjezil se je in ni hotel vstopiti. Njegov oče je prišel ven in ga pregovarjal. On pa je očetu odgovoril: ›Glej, toliko let ti služim in nikoli nisem prestopil tvojega ukaza, pa mi nisi še nikoli dal kozliča, da bi se poveseil s svojimi prijatelji. Ko pa je prišel ta tvoj sin, ki je z vlačugami uničil tvoje premoženje, si mu zaklal pitano tele.‹ On pa je rekel: ›Otrok, ti si vedno pri meni in vse, kar je moje, je tvoje. Poveseliti in vzradostiti pa se je bilo treba, ker je bil ta, tvoj brat, mrtev in je oživel, ker je bil izgubljen in je najden.‹«

Prilika o izgubljenem sinu posredno sporoča temeljni nauk krščanske vere: Ljudje naj se ljubijo in si odpuščajo; drug drugemu naj dajejo to, kar jim daje Bog.

Jezikovno – slogovne značilnosti:

- stalne svetopisemske besedne zveze: " in rekel je", "neki človek", "šel je vase"…;
- antiteze (nasprotje): "ima kruha v obilju, jaz pa tukaj umiram od lakote";
- stopnjevanje in mnogovezje: prstan, sandale, obleka;

Dobro in zlo

Vsako slabo dejanje katero zavestno naredimo v življenju se slej kot prej povrne v prihodnosti in tu se je zgodilo enako.

2. Homer: Odiseja

Antika (1000 pr. n. št. do 5. stol. n. št.)

Ta doba je bila v Evropi v srednjem veku. To je obdobje starih Grkov in Rimljanov. Trajalo je približno od 1000 pr. n. št. pa do 5. stoletja našega štetja.

Obsega starogrško in rimsko kulturo, ki sta prvi evropski kulturi, zajemata samo južno evropske dežele. Konča se ko razpade rimsko cesarstvo, začne se srednji vek. Stara Grčija je zibelka naše civilizacije, saj so se v njej rodile številne znanosti, umetnosti in filozofije zahodnega sveta. Postavijo temelje komedije, matematike, zgodovine, filozofije, celo demokracije. Razvile so se vse danes znane literatne zvrsti in vrste.

Homer

O njem ni točnejših podatkov. Menda je bil reven, slep pevec, ki je združil prejšnja izročila v novo oblikovano celoto. O avtorstvu obeh epov se je potem razvilo t. i. homersko vprašanje: na podlagi razlik med obema epoma so sklepali, da ju ni ustvaril isti pesnik. Kasneje se je pojavila še teza, da epa nista enoviti celoti, ampak sestavljena iz več krajših ljudskih junaških pesmi, ki so jih kasneje združili v celoto. Menili so, da je Homer napisal samo jedro obeh epov, drugi pesniki pa so ju širili in dopolnjevali.

Antična književnost (1000 p. n. š. – 5. stol. n. š.)

Antična književnost obsega grško in rimsko književnost.

Grško književnost delimo na tri obdobja:

Arhaično ali predklasično (8. –5. stol. pr. n. št.): v tem obdobju se razvijeta predvsem lirika in epika. Najpomembnejši predstavnik je Homer, avtor epov Iliada in Odiseja.

Atiško ali klasično obdobje (5. in 4. stol. pr. n. št.): v tem obdobju se razvijeta predvsem dramatika in proza. Najpomembnejši pisec tragedij je Sofokles.

Helenistično obdobje (4. stol. pr. n. št. – 5. in 6. stol. n. št.)

Razvoj komedije ter lirskega pesništva in pripovedništva v obliki romana.

Grška epika, Ep

Začetki grške epike segajo še v pradobo grške kulture. Najprej so nastajale epske pesmi z mitološko – junaško vsebino. Iz manjših epskih oblik se je nato razvil

EP kot najobsežnejša epska zvrst starega veka, govori o življenju in delu junakov, mitoloških oseb ali skupin oseb.

Glavna grška epa sta ILIADA in ODISEJA, ki ju pripisujejo HOMERJU.

Trojanski konj

To je naprava, ki so jo zgradili Grki v desetem letu trojanske vojne in jim je omogočila zavzetje mestne trdnjave. Zaradi velikih izgub so se Grki odločili, da se bodo poslužili prevare. Zgradili so veliko, leseno skulpturo konja, ki je bila znotraj votla; tja so se skrili Grki. Potem so zapustili taborišče ob obali, se vkrcali na ladje in odpluli iz vidnega obzorja. Ko so Trojanci prodrli na obalo, so jo našli zapuščeno, le konj je stal tam, kot daritev bogovom. Konja so spravili v mesto, nakar so priredili veliko slavlje ob koncu vojne. Ko so prebivalci mesta zaspali, so se Grki splazili iz konja, premagali maloštevilne straže, odprli mestna vrata ter signalizirali grški vojski, ki je tako vdrla v nebranjeno mesto.

Odiseja

Odiseja opisuje vračanje enega največjih grških junakov trojanske vojne, Odiseja, domov na Itako. Zaradi zamere nekaterim bogovom se potovanje zapleta in traja deset let. Dogajalni prostor je Sredozemlje, kot so ga poznali tedanji grški morjeplovci. V mnogo krajih, opisanih v epu, lahko prepoznamo današnje kraje. Ep poudarja moč človeškega razuma ter drugih vrlin in ne prepušča več vsega volji bogov.

Zgradba epa je dvodelna. V prvem delu (1. - 12. spev) se Odisej vrne na Itako. Tja ga po gostoljubnem sprejemu v njihovi domovini pripeljejo Fajaki. Odisej jim je tam pripovedoval o svojih doživetjih na potovanju. Spopadel se je z enookimi Kiklopi, živel s čarovnico Kirko, potoval po podzemlju Hadu, se srečal s sirenami, plul mimo Skile in Karibde in se nazadnje spoznal z nimfo Kalipso, ki mu je na ukaz bogov pomagala, da je dosegel otok Fajakov. Obenem spremljamo zgodbo Odisejevega sina Telemaha, ki je odšel iskat očeta. Obiskal je Šparto, in sicer očetove soborce izpred Troje in jih prosil za pomoč.

V drugem delu (13. - 24. spev) se na Itaki srečata oče Odisej in sin Telemah. S pomočjo boginje Atene pripravijo maščevanje snubcem, ki, prepričani o Odisejevi smrti, dvorijo njegovi ženi Penelopi. Odisej pobije vse do zadnjega in zopet srečno zavlada na Itaki.

3. Sofokles: Kralj Ojdip

Antična književnost (1000 p. n. š. – 5. stol. n. š.)

Antična književnost obsega grško in rimsko književnost.

Grško književnost delimo na tri obdobja:

Arhaično ali predklasično (8. –5. stol. pr. n. št.): v tem obdobju se razvijeta predvsem lirika in epika. Najpomembnejši predstavnik je Homer, avtor epov Iliada in Odiseja.

Atiško ali klasično obdobje (5. in 4. stol. pr. n. št.): v tem obdobju se razvije predvsem dramatika. Najpomembnejši pisec tragedij je Sofoklej. Manj pomembna je komedija.

Helenistično obdobje (4. stol. pr. n. št. – 5. in 6. stol. n. št.)

Razvoj gledališča

Tragedije so izvajali na prostem ali pa v gledališčih, ki so imela polkrožno obliko. V sredini je bil okrogel prostor, kjer je nastopal zbor. Za orkestro je bil dvignjen oder, namenjen igralcem, ozadje pa je zatirala lesena gledališka zgradba, skene. Zavesa sprva ni bilo, kulise je uvedel šele Sofokles. Igrali so samo moški. Nosili so maske in dolge halje, na nogah pa so imeli čevlje z debelimi podplati. Avtorji so tekmovali med seboj, njihova dela je ocenjevala posebna žirija, stroške pa je prevzel bogat meščan. V 5. stoletju, ko je tragedija dosegla svoj vrh, so bili avtorji: Ajshil, Sofoklej in Evripid.

Tragedija

Tragedija je književna zvrst, ki za razliko od komedije opisuje tragično dogajanje.

Značilnosti tragedije:

Posnema dogajanje, je mimetična, zbuja sočutje, grozo, strah in očiščenje – katarzo. Zgodba je enotna - tragedija je enodejanka, ima en dogajalni prostor in kratek dogajalni čas, zgradba je sintetična ali sintetično-analitična;

vsebuje petstopenjsko zgradbo: uvod, zaplet, vrh, razplet in tragični konec;

snovno pogosto posega v kraljevsko okolje, zato je jezik vzvišen, privzdignjen - glavni junak brez lastne krivde tragično propade.

Tragičnost, vzroki tragičnosti

O tragičnosti govorimo, kadar je človek nemočen. Tragičnost v drami pomeni, da mora človek propasti zaradi svojega pomembnega prizadevanja in da je prav to prizadevanje vzrok njegovega propada (Ojdip si prizadeva odkriti morilca). Ojdip je sicer res ubil očeta in se poročil s svojo materjo, vendar ni vedel, da je moški, ki ga je ubil, njegov oče, in ženska, s katero se je poročil, njegova mati. Bil je kriv brez krivde. O vsem so že pred njegovim rojstvom odločili bogovi. Ojdip je moralni zmagovalec (bil je pravičen in je iskal resnico), čeprav fizično propade.

Ojdipovski kompleks

To je je pojav, ko otrok moškega spola že v podzavesti usmerja svoja prva ljubezenska čustva k materi in svoja prva čustva sovraštva k očetu, na katerega je pogosto bolešno ljubosumen. Otrok pogosto govori, da ne bo šel nikamor od doma in da se bo poročil z mamo, ko bo oče umrl ali celo, da bo očeta ubil. Potrdilo za to razlago je Freud našel tudi v Sofoklesovih verzih

4. Brižinski spomeniki: Pridiga o grehu in pokori

Srednji vek (500 n. št.-1500 n. št.)

Je zgodovinsko obdobje, ki traja od propada rimskega cesarstva (467) do odkritja Amerike (1492).

Za srednji vek sta značilna fevdalizem in krščanska vera, pojavijo se vitezi.

Književnost se deli na 3 obdobja:

Zgodnji srednji vek (do leta 1100),

Visoki srednji vek (do leta 1300) in

Pozni srednji vek (do konca).

Evropski srednji vek:

- Književnost evropskega srednjega veka predstavljajo junaški epi, viteški romani, cerkvene pesmi v latinščini, trubadursko pesništvo, duhovne igre, pasijoni.

- Najpomembnejše delo je Dantejeva Božanska komedija (versko alegorični ep).

Slovensko srednjeveško pisemstvo

Poznamo tri skupine zapisov, ki so nastali v različnih časih in krajih srednjeveških slovenskih dežel:

- **Brižinski spomeniki (okrog leta 1000)**
- **Celovski ali Rateški rokopis (okrog leta 1380)**
- **Stiški rokopis (okrog leta 1000)**

- Najpomembnejše delo pisemstva je PRIDIGA O **GREHU IN POKORI**. To je zgoščen pregled krščanskega nauka o zgodovini človeškega rodu.

- Glavne zvrsti pisemstva: Molitev, Pridiga, Cerkevne pesmi

Brižinski spomeniki

Obdobje nastajanja: 972-1039

To so najstarejša slovanska in slovenska besedila in hkrati tudi prva slovenska besedila napisana v latinici, natančneje rečeno v karolinški minuskuli (karolinška- po Karlu Velikem, minuskula- majhne črke). Zapisi so dobili ime po bavarskem mestu Freising (Brižinj), kjer so jih našli. Nastali so na ozemlju okrog Vrbskega jezera. Brižinski spomeniki so trije. Prvo in tretje besedilo sta spovedna obrazca, drugo pa pridiga o grehu in pokori.

Vsebina:

1. Obrazec splošne spovedi
2. Pridiga o grehu in pokori
3. Spovedna molitev

Pridiga o grehu in pokori

Pridiga, ki skuša približati in razlagati svetopisemske resnice, se imenuje homilija, kar velja tudi za 2. brižinski spomenik. Duhovnik se obrača k vernikom s stalnimi nagovori (bratje, sinovi, božji), razumljivo skuša prikazati pregrešno življenje in možnosti za odrešitev. Začne z Adamovim izvirnim grehom, nadaljuje z naštevanjem slabih dejanj. Vernike opozarja, da pred Bogom ni mogoče ničesar prikriti, lahko pa se rešijo z dobrimi deli, molitvami in spovedjo.

Adamov izgon iz raja

Ded, čigar grehe omenja začetek spomenika, je Adam, prvi človek. Ker je jedel s prepovedanega drevesa, je bil izgnan iz raja. Odvzeto mu je bilo večno življenje. Adamova dediščina, ki je prišla tudi na človeštvo, sta trpljenje in smrt. Vsak človek pa si lahko ponovno pridobi izgubljeni raj oziroma posmrtno življenje, če opusti zlo in se odloči za dobro, tako kot so to naredili svetniki. Opustiti je treba tatvino, ubijanje, naslado, lažne prisede in sovraštvo. Potrebno je lačnega nahraniti, žejnega napojiti, golega odeti. S temi dejanji si bomo v poslednji sodbi pridobili večno srečo v raj. Ob poslednji sodbi bomo namreč odgovarjali za svoja dobra in zla dejanja.

POMEN: Brižinski spomeniki imajo predvsem kulturni in jezikovni pomen. So prve priče o razvoju slovenskega jezika iz praslovanščine v alpsko slovenščino, prednico današnje slovenščine.

Aktualizacija:

V današnjih časih se tudi pojavljajo grehi, vendar se s temi osebami, ki naredijo greh, ne naredi ničesar-niso izgnani iz raja. Ljudje kljub vsemu dosežejo vse kar si želijo in prav zato se njim ne pripeti oz. ne naredi ničesar-svoje obnašanje prikrijejo. Lep primer v današnjem času je razlika med bogatimi in revnimi. Od človeka, ki nima denarja, bi mu radi vzeli še zadnjih par evrov, oz. bi za kakšen mali greh poplačali veliko, bogatim, ki pa bi morali plačati dražjo vsoto denarja ali kakšno drugo kazen, pa jim enostavno ni treba oz. se z njimi ne ukvarjajo. Mislim, da bi morali biti ljudje v današnjih časih bolj kaznovani za kakšno dejanje in da bi bili do vseh enakopravni, ne pa da se spravijo samo na revne ker že tako nimajo nič.

5. Zeleni Jurij/ Lepa Vida

Slovensko ljudsko slovstvo

S tem pojmom mislimo na obliko ustnega slovstva, ki je krožilo med ljudstvom, se pravi med nižjimi sloji fevdalne družbe v takratnih slovenskih deželah. To ni bilo kot bi nekateri mislili slovstvo fevdalcev, meščanov ali cerkve, ozirati se moremo predvsem ne le na kmečke podložnike, ampak tudi na obrtnike in delavce po trgih, mestih, na grajske hlapce, najemniške vojake, študente, itd. Vsi ti sloji so širili in sprejemali ustno slovstvo in ga prenašali iz roda v rod. Zelo pomembno vlogo igrajo predvsem posamezniki, npr.: rudarji, obrtniki, študenti, najemniki, torej vse te sloje, ki so najlažje prihajali v stik z drugimi deželami, jih spoznavali in prenašali njihove običaje na naša tla. Ljudsko slovstvo je namreč tesno povezano z mednarodnim prostorom, z ljudmi in njihovimi običaji.

Ljudsko slovstvo je začelo nastajati šele po začetku srednjega veka, ko so današnji Slovenci prišli v stik z Evropo.

Značilnosti in delitev

Najpomembnejši vrsti ljudskega slovstva v srednjem veku sta bili poezija in pripovedna proza.

Proza:

Pravljice, uganke, bajke, legende, smešnice, pregovori,...

Poezija:

Epske(pripovedne) pesmi: Romance in balade,..

lirske(izpovedne): pivske, ljubezenske, vojaške, kmečke, nabožne pesmi,...

Pesmi so peli ali recitirali ob spremljavi na preprosta glasbina ali brez njih. S tem izrazom označujemo vsako pesem, ki jo je ljudstvo sprejelo za svojo last, jo dalj časa pelo in tudi spominjalo. Pri tem so nastajale spremembe, s tem pa različice istega besedila.

V srednjem veku je slovensko slovstvo doseglo svoj prvi vrh. Po primitivni slovstveni stopnji praslovanske dobe je šele zdaj nastalo slovstvo v pravem smislu besede, in to v tesnem stiku z evropsko kulturo. Pisemstvo je bilo malo številno, brez prave kontinuite. **Vrh je doseglo z Brižinskimi spomeniki, napisanimi po starih predlogah iz 8.in 9.stoletja. Slovstvo začne razpadati v 16.stoletju.**

Ljudski junaki

Slovenski ljudski junaki so specifični za našo kulturo. To niso akcijski junaki, saj nimajo pravljinskih zmožnosti letenja, nevidnosti ali pa vplivajo na naravo. Imajo na videz običajne lastnosti, zaradi katerih jih lahko poistovetimo v resničnem svetu: so močni, uporabljajo razum, so sočutni in prijazni do drugih, imajo moralne vrednote in se znajo soočati s svojimi težavami.

Nekaj junakov: Bogomila, Brdavs, Butalci, Ceferin, Črtomir, kralj Matjaž, lepa Vida, Martin Čedermac, Martin Krpan, Mojca Pokrajculja, povodni mož, Režonja, škrat, zeleni Jurij, Zlatorog.

Zelenij jurij

Ta pesem je obredna. Pojejo jo ob času jurijevanja. Z jurijevanjem se slavi zmaga pomladi nad zimo. Pastirji vodijo Zelenega Jurija, ki je odet v listje. Pojejo pesmi in pobirajo darove. Jurijevanje je 14. aprila, ta običaj je doma v Beli Krajini.

V prvih treh verzih pesem govori o prihodu Zelenega Jurija, v ostalih verzih pa se prosi za darove za Jurija.

V pesmi je veselo razpoloženje.

Oblikovne in jezikovne značilnosti ljudskih pesmi:

- preprost jezik, narečna govorica, popačenke
- pomanjševalnice
- stalne pridevniške besede (okrasni pridevniki)
- ponavljanje besed
- pretiravanje
- ljudska števila (3,7,9,10)

Variante

Različice ali variante so različne oblike ljudske pesmi ali pripovedi. Nastajajo v različnih zgodovinskih in drubenih razmerah, govornih položajih in jezikovnih območjih, kar vpliva na oblikovne ter vsebinske spremembe istega motiva. Variantnost je temeljna značilnost ljudskega slovstva.

Lepa vida

Motiv je prišel v naše kraje po letu 1100 in se večkrat spremenil (inačice ali variante). Najprej je balada govorila o materi, ki ji je zbolel otrok, "zamorec" na ladji ji je ponudil zdravilo, da bi jo ugrabil. Ko Vida spozna prevaro, skoči z ladje v morje in se utopi (zveza s piratskimi Saraceni). Proti koncu sr. veka je nastala različica, ki jo poznamo po Prešernovi prepesnitvi: lepa Vida je poročena s starcem, ima bolnega otroka in silno trpi zaradi svojega nesrečnega življenja. Ko ji "zamorec" ponudi lepše življenje na dvoru španske kraljice, odide z njim, a ni srečena, vedno bolj se ji toži po domu. Njeno hrepenenje je neutolažljivo, celo mnogo silnejše od prejšnjega trpljenja. Prvotni zgodbi je idejo hrepenenja dodal Prešeren, od njega dalje pa je motiv postal izpovedna snov mnogim slovenskim ustvarjalcem, ki so Vido postavljali v sodobnejša okolja, ohranili pa poglavitno idejo hrepenenja (Jurčič, Cankar, Ferdo Kozak, Šeligo).

6. Shakespeare: Romeo in Julija

Renesansa (14. do 16. stoletje)

V prenesenem pomenu renesansa pomeni ponovno rojstvo v umetnosti. Renesansa se je razvila v 14. Stoletju v Italiji. Renesančna književnost poudarja človekov razum, značilno pa je tudi občudovanje narave in uživanje v čutnosti. Renesančni umetniki so bili zelo cenjeni in spoštovani. V marsičem renesansa izhaja iz srednjeveške književnosti, ki pa so jo takratni avtorji nadgradili. Dela umetnikov so realistična, razvila se je perspektiva (večji objekti spredaj, manjši zadaj), Umetnike je začelo zanimati človeško telo. Da bi se poklonili njegovi lepoti, so opustili neoseben srednjeveški način slikanja in razvili bolj realistični, naravni slog. V renesančni literaturi so se razvile tri knjižne vrste: lirika, epika, dramatika.

Epika - avtor pripoveduje o nekem dogodku, ki ga je doživel sam ali nekdo drug.

Lirika - Pesnik v pesmi izpoveduje svoja čustva in misli ali čustva in misli drugih ljudi.

Dramatika - Samostojna literarna zvrst, ki se od ostalih razlikuje po tem, da ne vsebuje notranjih doživetij junakov. Ves tekst dramatike je napisan v premem govoru posameznih oseb.

Predstavniki renesanse:

- G. Boccaccio(zbirka 100 novel Dekameron),
- F. Petrarca- Pisatelj/pesnik
- Michelangelo- Slikar,kipar (Poslikava Sikstinske kapele, kip David)
- Leonardo da Vinci- Izumitelj, slikar (najbolj znan po Mona Lisi)
- Shakespeare- Največji angleški dramatik (Hamlet, Romeo in Julija)

Renesančno gledališče

Renesansa je ponovno obudila in razvila gledališče ter obe dramatski književni zvrsti, to je komedija in tragedija. V Angliji se je imenovalo elizabentinsko gledališče. Najprej so gledališke predstave gledali iz balkonov, nato se je razvije gledališče osmerokotne oblike. Igrali so samo moški, ki so bili poklicni igralci. Mask ni bilo, ampak so imeli bogate kostume. Gledališče je bilo za vse družbene sloje, igrali so samo podnevi. Igralci so morali igrati prepričljivo in odločno.

Shakespeare

Največji angleški dramatik.

Napisal 37 gledaliških iger in 154 sonetov.

Njegovo ustvarjanje lahko razdelimo v tri obdobja, in sicer:

- Zgodnje-predvsem komedije in zgodovinske igre (napisal je tudi tri zgodnje drame-Tit Andronik, Romeo in Julia in Julij Cezar
- Osrednje- nastajanje tragedij:Hamlet, Kralj Lear, Macbeth in Othello. Nastajale so tudi problemske igre, kot so npr. Kakor vam drago, Troilus in Kresida
- Pozno- tragikomedije(Tragično dogajanje z elementi komedije)

Romeo in Julija

Zgodba se začne v Veroni, ko gredo nekateri člani Montegove družine med njimi tudi Romeo na ples, ki ga je prirejela Capuletova družina. Po naključju Romeo ugleda Julijo in se zaljubi. Po pogovoru se oba močno zaljubita in si naklonita ljubezen, čeprav sta bili njuni družini na smrt skregani. Poleg tega bi se morala Julija poročiti z drugim in morala sta poiskati rešitev, ki bi ju za vedno združila. Potem pa je bil Romeo izgnan zaradi uboja Julijnega bratranca in stvari so se otežile. Julija je uprizorila smrt, da bi potem lahko zbežala z Romeom. Toda Romeo ni vedel za to zvijačo in je mislil, da je umrla. Odšel je do njene grobnice in se tudi sam zastrupil. Ko se Julija zbudi se zgrozi in se zabode z mečem. Ko so to žalostno zgodbo slišali Capuletovi in Montegovi so se odločili za premirje med družinama in žalovali.

Tragična zgodba o ljubezni.

Sporočča kako močna je lahko ljubezen.

Renesansa se v besedilu odraža predvsem v zgradbi.

Besedilo je še vedno aktualno, ker govori o ljubezni in njeni moči ter sposobnosti, da lahko premaga sovraštvo.

Primerjava z antično tragedijo

Tragičnost Shakespearjevih tragedij ne izvira iz usode in volje bogov kot v antičnih, ampak iz čemernosti človeških značajev, ki se znajdejo v zapletenih političnih, socialnih in moralnih okoliščinah, tako da jih lahko pogubijo preprosta naključja. To je značilno že za prvo veliko tragedijo Romeo in Julija, kjer sta junaka telesno in duhovno lepa, a jima okolje ni naklonjeno. Podobno renesančno vzvišen in lep je svet v Juliju Cezarju, ki spada med najpomembnejše politične tragedije svetovne dramatike.

Ljubezen premaga sovraštvo

Ljubezen je zame najmočnejše in najlepše čustvo. Res je, da so tudi druga čustva lahko zelo dobra na primer sreča je izjemno čustvo, vendar ljubezen srečo naredi še toliko boljše. Ljubezen je čustvo, ki nekako sproži še ostala čustva. Na primer če si zaljubljen in ti izbranec to ljubezen vrača, poslednično postaneš srečen. Če si zaljubljen in ti izbranec ljubezni ne vrača pa poslednično postaneš žalosten. Če se z osebo, ki jo ljubiš začneš prepirat, lahko ljubezen sproži jezo. Ljubezen ima to posebno moč. Njena moč namreč je, da te v samem trenutku lahko naredi najsrečnejšega človeka na planetu, vendar pa te prav tako v trenutku lahko razžalosti tako močno, da sploh ne vidiš več smisla za življenje. Sam menim, da je ljubezen ne glede na vse to, najboljše možno čustvo. Ljubezni poznamo tudi več. Na primer ljubezen med staršom in otrokom, med partnerji, do hišnega ljubljence in podobno. Na svetu na žalost obstaja tudi sovraštvo, katerega večina ljudi ironično sovraži. Vendar sam menim, da ljubezen vedno premaga sovraštvo, je pa vseeno težko najti tisto pravo ljubezen. Velikokrat mislimo, da smo jo že našli vendar se kasneje zavemo, da temu le ni bilo tako. Mislim pa, da ko najdeš tisto pravo ljubezen lahko z njo premagaš prav vsako oviro.

7. Primož Trubar: Proti zidavi cerkva

Protestantizem in reformacija (16. stoletje)

Protestantizem se je začel kot versko gibanje, saj so njegovi začetniki protestirali proti razmeram v Cerkvi in zahtevali reforme. Med drugim so zahtevali, da naj bogoslužje poteka v ljudskih jezikih in ne v latinščini ter da naj vsak sam v svojem jeziku bere Biblijo. Zaradi teh zahtev slovenski protestantje začnejo pisati v slovenščini in tako leta 1550 dobimo prvi knjigi, abecednik in katekizem, ki ju je napisal Primož Trubar. Ta je tudi postavil temelje za slovenski knjižni jezik: za osnovo vzame jezik ljubljanskih meščanov, pomešan z dolensjimi značilnostmi, izmisli pa si tudi pisavo s posebnimi črkami za sičnike in šumnike. To pisavo imenujemo bohoričica. Adam Bohorič je napisal prvo slovensko slovnico, Jurij Dalmatin pa je prevedel Sveto pismo v slovenščino. Čeprav se je protestantizem kot vera pri nas ohranil le v Prekmurju, so nam protestantje dali neprecenljivo dediščino.

Njen glavni začetnik je nemški duhovnik Martin Luther, ki je 31. oktobra 1517 na vrata cerkve v nemškem mestu Wittenberg pribil list s **95 tezami**, s katerimi je **obsojal tedanje ravnanje rimskokatoliške cerkve**. Glavna spodbuda za to dejanje je bilo prodajanje odpustkov, s katerim je Cerkev želela zaslužiti denar za gradnjo Bazilike sv. Petra v Rimu. Luther je sprva zahteval le reformo katoliške cerkve, ker pa ga je ta zavrnila, se je oblikovala nova cerkvena organizacija, luteranska cerkev.

Luthra je papež zaradi upora izobčil iz Cerkve, kasneje pa ga je izobčil tudi cesar. Zaradi reformacije je prišlo do razkola v Cerkvi; na severu Evrope so bili, grobo rečeno, protestanti, na jugu pa katoliki.

Luther je med drugim zahteval naslednje:

- Naj bo cerkev revna in preprosta, prav tako tudi bogoslužje,
- Zavzemal se je proti čaščenju svetnikov in relikvij,
- Cerkev se ne sme postavljati nad državo,
- Vsak vernik naj sam bere Sveto pismo v svojem maternem jeziku.

Zadnja zahteva je pomembno vplivala na razvoj književnosti v ljudskih jezikih, med drugim tudi na slovensko književnost. V obdobju reformacije so se pojavile prve slovenske knjige.

Predstavniki

Primož Trubar (1508-1586)

Književnost slovenske reformacije se začne z letom 1550, ko izideta prvi slovenski knjigi, Trubarjev Catechismus (Katekizem) in Abecedarium (Abecednik).

Katekizem. V njem je Trubar na 244 straneh razložil najpomembnejše nauke protestantske vere (podal jih je v obliki vprašanj in odgovorov), dodal pa je še 6 pesmi z notami, 2 molitvi ter pridigo o veri, tako da knjiga ni bila namenjena le verskemu pouku, temveč tudi bogoslužju.

Abecednik) je izšel hkrati s Katekizmom. Gre za knjižico 8 listov, s katero bi se Slovenci v kratkem času naučili brati.

Sebastijan Krelj

Sebastijan Krelj se je izkazal zlasti kot dober poznavalec jezika. Izdal je dve slovenski knjigi: Otročjo biblijo in Postilo slovensko.

Jurij Dalmatin

Je avtor večjih cerkvenih pesmi, njegovo najpomembnejše delo pa je prevod Svetega pisma. Izšel je leta 1584 v Wittenbergu v 1500 izvodih. To delo po obsegu in obliki prekaša vse druge slovenske knjige 16. stoletja.

Adam Bohorič

Adam Bohorič je napisal prvo slovensko slovnico v latinščini, ki je izšla leta 1584. Naslovil jo je (Zimske urice). V njej je prvič obrazložen slovenski črkopis, kjer je Bohorič po Krelju poenotil znake za sičnike in šumnike.

Primož Trubar: Proti zidavi cerkva

V tem besedilu Trubar navaja primere, kako so nastale cerkve. Najprej govori o ženski, ki je trdila, da se ji vsako noč prikazujeta dva svetnika, in sicer sveti Sebastijan in sveti Rok, in zahtevata, naj se zgradi cerkev zanju. Če se to ne bo zgodilo, bosta poslala nad ljudi in živino pomor in kugo. Da se njune grožnje ne bi uresničile, so ljudje zgradili kapelo. Ker je Trubar temu nasprotoval, so ga verniki hoteli preteptati, zato je pobegnil. Nato je k tej ženski poslal svojega vikarja z namenom, da bi jo izprašal. Vikarju je trdila, da sta bila svetnika lepa in črna. Ko je vikar dejal, da so svetniki beli, hudiči pa črni, je svojo izjavo popravila.

Nato govori o neki ženski, vdovi in Trubarjevem stricu, ki so trdili, da se jim prikazuje Marija in zahteva samostan. Ko so ji ga zgradili, so vsi, duhovniki in cehmojstri, lepo živeli, vendar so vsi umrli grozne smrti. Iz takih razlogov so zgradili tudi cerkev na Sveti gori in po drugih krajih.

V tem sestavku Trubar obravnava dva primera praznoverja in navidezne pobožnosti. Le-ta pa je v nasprotju s protestantsko miselnostjo, saj taka pobožnost zavaja le k zunanjemu blišču, ki ga duhovniki podpirajo, saj jim je v veliko materialno korist.

Protestantske ideje v pridigi

Pridiga je govor posvečen teološki, biblični ali drugi verski tematiki-zlasti v krščanstvu. V širšem smislu je lahko pridiga tudi splošnejši govor o moralnih vrednotah.

Cerkev danes

Beseda Cerkev (pisana z veliko začetnico) označuje skupnost kristjanov.

Katoliški krst dojenčkov je v Sloveniji dokaj reden pojav. Mnogi starši dajo otroka krstiti, ne da bi se vprašali, kaj krst sploh je. Zdi se jim nekaj običajnega, nekaj, kar je v skladu s tradicijo. Cerkev je bolj konzervativna, dandanes je čedalje manj ljudi vernih kar po mojem mnenju ni prav....

"Še vedno se nad verniki lahko vsakdo zgraža, kot da so 'prizadeti'. Resnica pa je, da ko postaneš in ostaneš veren, postaneš pravzaprav svoboden v smislu, da spoznaš meje življenja in okolja".

"Saj tudi ljubezni ne moreš prijeto, pa lahko verjameš vanjo."

8. J. Svetokriški: Na noviga lejta dan

Barok (17. stoletje in 1. polovica 18. stoletja)

Barok je evropski zgodovinski in umetnostni slog, ki se je začel okoli leta 1660, ter se ponekod obdržal tudi do začetka 18. stoletja. Sam izraz barok izhaja iz portugalske besede »barocco« ki pomeni: **izkrivljen, pretiran, popačen, nepravilen, ...**

Je umetnostni slog po renesansi, v katerem cerkev ponovno kaže svojo moč, obilje, razkošje.

Idejno je barok povezan z bohotnostjo, razcvetom ter razkošjem cerkve. Vsebinsko pa se kaže v preobloženosti in bliščem, ...

V času baroka se je v evropskem slovstvu pojavila še ena književna smer, klasicizem. Slednji pa se je uveljavil predvsem v Franciji, do nas ni segel.

Najprej je postal vodilna smer v likovni (Rembrandt, Rubens) in glasbeni umetnosti (Mozart, Bach...), nato pa v manjši meri tudi v književnosti.

V literaturi se kaže v slikovitosti, razgibanosti, raznovrstnosti besedil, polnih retoričnih figur, izražanja skrajnosti.

Predstavniki:

Janez Vajkad Valvasor: Slava vojvodine Kranjske - Natančen popis pokrajine, Kranjske dežele

Janez Svetokriški: Sveti priročnik – zbirka pridig

pater Romuald: Škofjeloški pasijon - 1. poskus dramatike, zapisan v verzih

Slog in jezik

Janez Svetokriški je svoje pridige napisal v jeziku, ki se mu pozna vpliv vipavskega narečja. V njem je veliko germanizmov, izogibal pa se je italijanskih tujk. Pridige Janeza Svetokriškega so zapisane v baročnem slogu. Za baročni slog je značilna slikovitost, jednatost, veliko dramatičnih poudarkov, humor in latinski citati. Prepoznamo pa ga tudi iz nabreklosti, obloženosti, kopičenjem primerov, alegorij, citatov, metafor in antitez.

Pridiga

Besedilo uvrščamo med pridige. Od 4.stol. naprej je bila pridiga najpomembnejša oblika krščanske književnosti za potrebe cerkvenega pouka in bogoslužja. Preprostejše pridige, ki so se tesno naslanjale na kakšen odlomek iz Svetega pisma, so imenovali homilija.

Homilija je opomin k pokori, zapisan v Brižinskih spomenikih (Pridiga o grehu in pokori.)

Pridige so neumetniška zvrst/vrsta, lahko pa se povzdignejo na nivo polliterarne zvrsti, če imajo estetske poteze, ki se kažejo v slogu, ritmu ali zgradbi.

Ker je pridiga namenjena tudi preprostejšim poslušalcem, mora biti nazorna. Zato vsebuje mnoge ponazoritve, med katerimi prevladujejo zgledi ali primeri iz življenja. Ti pa so lahko pozitivni in negativni zgledi ravnanja ljudi.

Zgradba:

Besedila lahko razdelimo na tri dele: na uvod, jedro in zaključek. V uvodu je postavljena neka teza, ta je lahko navedek iz svetega pisma v latinskem ali slovenskem jeziku, z namenom

pritegniti poslušalce. Jedro je pogosto zelo razvlečeno, zaključek pa kratek in vsebuje zgolj povzetek pridige. Vsaka pridiga je celota zase, lahko pa je del cikla.

Janez Svetokriški

Bil je slovenski baročni pridigar in pisec. Rodil se je materi Slovenki in očetu Italijanu v Križu pri Vipavi, leta 1647, kot Tobija Lionelli. Postal je kapucinski menih, znan pod imenom Janez Svetokriški. Služboval je po različnih samostanih v Sloveniji (npr. v Vipavskem križu) in si medtem zapisoval pridige, ki jih je izdal v zbirki petih knjig z naslovom Sveti priročnik . Ena najbolj znanih pridig je Na noviga lejta dan. (Tisk so omogočili plemiški in cerkveni dobrotniki.) Sveti priročnik je izhajal v letih 1691-1707. Prvi dve knjigi sta izšli v Benetkah, zadnje tri pa v Ljubljani. Umrli je leta 1724.

Polliterarno delo

To so besedila, ki so po svojem osnovnem namenu sicer neumetnostna, imajo pa tudi nekaj estetskih potez.

Ločimo zunanjo in notranjo zgradbo. Zunanja zgradba je vidna že na prvi pogled (število kitic, število poglavij). Notranja zgradba pa seže v globino dela.

Na noviga lejta dan

Prva zgodba govori o ženinu Avgustu in nevesti Ksantipi iz Rima: ženin pošlje nevesti robček s podobo rimske cesarice Livije na njem pa je pisalo: »Taka bodi« torej naj bo strpna in mu zvesta, kot je bila Livija svojemu možu. Nevesta je razumela sporočilo in tudi sama izvezla robček s Sokratovo podobo in napisom: »Tudi ti bodi tak.«, tudi Sokrat je bil namreč pokoren svoji ženi, ki ga je včasih pretepla. Svetokriški poziva zakonce, naj se ravnajo po tem paru iz Rima.

Druga zgodba govori o ženi, ki je hotela vedno imeti zadnjo besedo: mož je za večerjo prinesel ptice, za katere je žena trdila, da so kosi. Sprla sta se in mož je ženo pretepel. Naslednje leto istega dne žena moža spomni na lanskoletni pripetljaj in znova se spreta. Prisoten je tudi prodajalec. Ko izve za vzrok prepira, se o tem posvetuje s svojo ženo. Tudi onadva se spreta in kmalu celo mesto. Ženske so dale prav ženi, moški možu. Svetokriški se spet sklicuje na Livijo in njeno ravnanje.

Tretja zgodba pa govori o moški nesposobnosti: žena je morala po opravkih, možu pa je zaupala piščeta. Moža je na straži premagal spanec, jastreb pa mu je medtem ukradel piščo. Ko se je žena vrnila, je opazila, da eno piščo manjka in moža zaradi nepazljivosti pretepla. Naslednji dan je moral mož spet paziti perjad, žena pa mu je še naročila, naj pusti pri miru lonec »strup«, v katerem je bil v resnici med. Mož ponovno izgubil piščo in v strahu pred ženo poje ves »strup«. Žena je obupana spoznala, da si je zastonj razbijati glavo, če mož ni za nobeno rabo. Pridigar roti žene, naj se zgledujejo po Liviji, moški pa naj se ravnajo po Sokratu.

Zgled: Ksandipa

Zgled ali Eksempel je kratka pripoved z negativnim ali pozitivnim zgledom iz človeškega obnašanja – za ponazoritev abstraktnega moraličnega ali dogmatičnega nauka po obrazcu: tako kakor kaže ta zgodbica, se je treba (se ni treba) obnašati. Razširjen je bil že v antiki, zlasti v sodnih govorih, v srednjem veku, v času protestantske reformacije (Trubar) in kasneje, zlasti v baroku se je razcvetel v pridigah Janeza Svetokriškega.

Ksantipa je bila Sokratova žena, ki je bila veliko mlajša. Glede na ohranjene anekdote naj bi bila vzkipljive narave in prepirljiva, ker je Sokrat zapostavljal družino na račun filozofije. Z njo je imel tri otroke, Sofroniskusa, Meneksenusu in Lamproklesa.

9. Valentin Vodnik: Dramilo

Razsvetljenstvo (17. in začetek 18. stoletja)

- Osnovna ideja je, da človek z razumom lahko dokaže in spozna vse
- najprej se je razvilo v Angliji in doseglo vrh s filozofskim empirizmom (izkustva), po letu 1700 pa se je razširilo še v Francijo
- usmerjeno je proti krščanskim razlagam sveta in človeka, absolutizmu, fevdalizmu, plemiškim pravicam in nasploh proti razlikovanju med ljudmi
- odseva moč meščanstva, ki se osvobaja pritiskov države in cerkve ter zahteva socialne, politične in kulturne reforme
- uveljavi kritični, izkustveni in razumski način mišljenja → osrednji besedi sta um in narava
- človeka so razumelo kot razumsko-čutno bitje, ki ima pravico iskati in ustvariti zemeljski raj ter zadovoljiti svoje potrebe
- konča se 1789 s francosko revolucijo
- **razsvetljenci so poudarjali moč in pomen razuma, čutnih zaznav, izkustva, zakonov narave, kritičnega mišljenja, vsega koristnega; zavračali so vdanost v usodo ter enostranske razlage boga, sveta in človeka**
- literatura je zabavna, poučna in koristna
- osrednja literarna vrsta postane roman
- lirika: poučne pesnitve, epigrami, dežabne pesmi (anakreontika)
- epika: basen v verzih in prozi (Krilov, Lessing), roman, miselna proza (enciklopedisti).

Začetki slovenske povestne književnosti

Valentin Vodnik (1758 – 1819)

- rojen v Zgornji Šiški
- po gimnaziji se je v frančiškanskih samostanih pripravljaval na duhovniški poklic
- z Zoisovo pomočjo je dobil službo v LJ, postal je gimnazijski profesor in ravnatelj
- je prvi slovenski posvetni pesnik, sodeloval je s Pohlinom in Zoisom
- dosegel je uvedbo slovenščine v osnovnih in srednjih šolah na Kranjskem
- 1806 izda zbirko *Pesmi za pokušino*, prevedel je Kuharske bukve
- je prvi slovenski časnikar, tri leta izdaja prvi slovenski časopis *Lublanske novice*
- pisal je vzgojne in praktične članke v *Pratiko*.

Jezik in slog

Dramilo je vzgojno-socialna narodna pesem, ki jo je napisal Valentin Vodnik in je prvič izšla leta 1795 v Veliki pratiki, kasneje leta 1806 pa še v Vodnikovi pesniški zbirki *Pesmi za pokušino*. Je tipična razsvetljenska pesem, saj imajo po pesnikovem mnenju možnost za uspeh prav vsi ljudje, ne glede na družben položaj (razsvetljenci so zagovarjali enakost med ljudmi). Pesem govori o tem, da imamo Slovenci vse predpogoje – pamet, zunanjo lepoto, naravne danosti, vendar se moramo za uspeh potruditi tudi sami. Največja nesreča, ki nam lahko prepreči uspeh je lenoba, zato se je moramo izogibati. **V zadnji kitici je svarilo za lenobe: ... lenega čaka strgan rokav, palca beraška, prazen bokal.**

Vrednote nekoč in danes

Včasih so bili ljudje bolj spoštljivi in obzirni drug do drugega in so za svoje prijatelje lepše poskrbeli. Danes je na svetu veliko pohlepa in drugih oblik sovraštva.

10. A.T. Linhart: Ta veseli dan ali Matiček se ženi

Razsvetljenje na slovenskem (18. stoletje)

Začne se leta 1768, ko izide prva Pohlinova Kranjska gramatika.

Razsvetljenje na Slovenskem pomembno za:

- začetek izobraževanja
- oblikovanje slovenskega naroda
- dobimo knjige s posvetno vsebino
- tudi druga besedila (strokovna literatura, slovnice, slovarji, popis ljudske slovstva)
- razvije se pesništvo
- začetek dramatike: Linhart – Županova Micka; Ta veseli dan ali Matiček se ženi
- jezik: 1811 izide prvi slovenski učbenik slovenskega jezika (Vodnik: Pismenost ali gramatika za prve šole)
- prva znanstvena slovnica slovenskega jezika (Kopitar)

Predstavniki: Anton Tomaž Linhart (dela: Matiček se ženi, Županova Micka), Valentin Vodnik (Pesmi za pokušino), Marko Pohlin, Jurij Japelj, Žiga Zois, Blaž Kumerdej.

Začetek slovenske dramatike

Začetek slovenske dramatike je dosegel Anton Tomaž Linhart z igrama Županova micka in Ta veseli dan ali Matiček se ženi.

O avtorju:

A.T. Linhart se je rodil leta 1756 v Radovljici. Šolal se je na ljubljanski gimnaziji, ki so ji vodili jezuiti, nato pa je vstopil v samostan v Stični. Življenje v njem ga je razočaralo, zato je izstopil. Odšel je na Dunaj, kjer je študiral finančne in trgovske vede.

Bil je prepričan razsvetljenec. Pripadal je Zoisovemu krožku in bil velik privrženec idej francoske revolucije. Štejemo ga za prvega slovenskega dramatika in tudi prvega slovenskega znanstvenega zgodovinarja, saj je napisal znanstveno delo Poskus zgodovine Kranjske.

O besedilu:

Ta veseli dan ali Matiček se ženi je komedija ali veseloigra. To je klasična igra z veselo vsebino, ki ima navadno satirično ost, se komično zaplete, srečno zaplete in hoče vzgajati ter zabavati. Spada med situacijske komedije. Komične situacije povzročajo predvsem spletke, pasti, ki jih baronu pripravljajo protiigranci, pa tudi naključni dogodki. Komedija ta veseli dan ali Matiček se ženi je izšla leta 1790, cenzura pa je bila premočna, da dovolila tudi uprizoritev na odru, zato je delo uprizorjeno šele leta 1848 po marčni revoluciji, in sicer v Novem Mestu. S tem delom je dokazal, da je slovenski jezik na prav tako zvočen in bogat kot drugi jeziki, da je primeren za odrsko ustvarjanje in da slovenski jezik ni le jezik hlapcev, ampak tudi umetnikov.

Vrste komike: - besedna – imena oseb, besedne igre

- **situacijska** – npr. ponavljanje je smešno, kadar je mehanično

- **karakterna** – človeške slabosti, slabosti družbe

Povzetek:

1. dejanje; družinska soba

Vrtnar Matiček in hišna Nežka se pogovarjata o pripravah na poroko. Nežko bi rad osvojil tudi baron Naletel in za posrednika najame grajskega tajnika Žužka. Matičku grozi sodišče (Marija Smrekarica z Gobovega gradu ga toži, da ji ni vrnil 200 kron, zato jo mora po pogodbi vzeti za ženo, zadevo vodi advokat Zmešnjava), a Matiček se ne boji. Situacijska komika je zgrajena okoli študenta Tončka, ki se nespretno vrti okoli Nežke, županove Jerice in celo baronice Rozali. Baron ga spodi z gradu, a Tonček se le navidezno odpelje.

2. dejanje; gosposka soba

Nežka zaupa baronici, da jo baron zalezuje. Skupaj z Matičkom zasnujejo načrt, da se bo z baronom sestal Tonček v Nežkini obleki. Matiček preko pisarja Budale pošlje baronu anonimno pismo, češ, da se baronica z nekom sestaja, da bi zbudili njegovo ljubosumje. Sledi vrsta komičnih zapletov in zamenjav, baron in baronica se pobotata, začne pa se sodna razprava proti Matičku.

3. dejanje; graščinska pisarna

Baron slutí, da ga vsi vlečejo za nos. Nežka mu obljubi, da pride na sestanek v gozdiček, če ji bo dal doto (rada bi plačala Matičkov dolg Smrekarici). Izkaže se, da je graščinski tajnik Žužek Matičku oče, Smrekarica pa mati.

4. dejanje; grajski mostovž

Sledi kup komičnih zapletov in zamenjav. Nežka pove Matičku, da bo šla na sestanek z baronom baronica v Nežkini obleki. Jerica prepriča barona, da pusti Tončka na ples. Baron jo pooblasti, naj pove Nežki, kje se bosta dobila. Jerica ne ve za dogovor o zamenjavi med Nežko in baronico, zato Nežko zatoži Matičku. Ljubosumni Matiček sklene Nežko zasledovati na sestanek; oče Žužek ga svari, naj se ne prenagli.

5. dejanje; gozdiček na koncu vrta

Po hudih zmešnjavah in zamenjavah se vse pojasni. Baron in baronica se pobotata, sledita dve poroki – Nežka in Matiček ter Žužek in Smrekarica.

Komičnost

Ta veseli dan je situacijska veseloigra, saj komične situacije povzročajo predvsem spletke, pasti, ki jih baronu pripravljajo protiigranci, pa tudi naključni dogodki. Linhartove osebe so smešne zaradi povsem običajnih človeških napak in slabosti. Tudi pozitivne osebe niso povsem brez njih. Ljubosumna sta oba - Matiček in baron.

Monolog

Samogovor ali monolog je zaupen pogovor dramske osebe same s seboj. Je izpoved, ki je namenjena neposredno gledalcu. Dramska oseba se pogovarja s svojim notranjim svetom, v katerem se kažejo protislovja, ali pa se z monologom neposredno odziva na zunanje dogajanje.

Vrednote, nekoč in danes

V starih časih so nam prodajali rek, da je človek naše največje bogastvo. V času sedanje demokracije pa človeka ne omenjajo več, zanima jih le vrednost njegove nepremičnine.

Nažalost je to postal naš cilj, imeti čim več materialnega bogastva in vedno bolj pozabljamo na ostale dobrine ter na vrednote, ki so velikokrat bolj pomembne od materialnih dobrin.

11. A. S. Puškin: Jevgenij Onjegin

Evropska romantika (konec 18. stol. prva polovica 19. stol.)

Romantika je umetnostna smer, ki je v Evropi uveljavila po letu 1800.

Značilnosti romantike:

- razvila se je v prvi polovici 19. stoletja
- najprej se je uveljavila v Angliji, Nemčiji, Rusiji, ...
- romantiki so izpovedovali čustva
- lepota je glavna književna vrednota
- svobodomiselnost, svobodoljubnost, demokratičnost
- ugotavljali so da je nasprotje med resničnostjo in ideali nepremostljivo
- motive so iskali v naravi, preprostem življenju, v svetu domišljije in čustev, v spominu na srečnejšo preteklost, sanjarjenju,...
- okrepilo se je zanimanje za ljudsko slovstvo, Shakespeara, fantastiko in zgodovino
- romantika je dajala prednost liriki
- pesniški jezik je postal bogatejši, ustvarjanje svobodnejše, pesniki se niso več držali togih metričnih vzorcev

Zvrsti:

- lirske: ljubezenske pesmi, elegije, razpoloženske pesmi, ode, miselne himne, gazele,...

Za evropsko romantiko sta pomembni dve letnici: 1789 in 1848. Leta 1789 je bila francoska revolucija, ki je zahtevala odpravo fevdalizma ter poudarjala enakost, enakopravnost, svobodo vseh ljudi.

Predstavniki:

- George Gordon Byron (Anglija): dela: romanje grofiča Harolda, Korzar, Džaur,...
- **Aleksander Sergejevič Puškin** (Rusija); dela: Jevgenij Onjegin, Stotnikova hči,...
- Johann Wolfgang Goethe (Nemčija); dela: Herman in Doroteja, Egmont, Faust,...

Aleksander Sergejevič Puškin (1799-1837)

Rojen je bil v Moskvi v stari plemiški družini. Pisati je začel že kot dijak. Leta 1817 se je preselil v Peterburg, kjer se je družil z mnogimi pomembnimi pesniki in intelektualci. Leta 1820 so ga zaradi prevratniških idej zoper carja Nikolaja I. izgnali na jug Rusije, odšel je na Kavkaz in kasneje v Odeso, kjer je imel hišni pripor. Potem so mu sicer spet dovolili vrnitev v Moskvo ali Peterburg. Poročen je bil s 17-letno žensko in ko je njegovi ženi dvoril drug moški, ga je izzval na dvoboj, v katerem pa je izgubil življenje. Nekateri še danes namigujejo, da je bil dvoboj izzvan namenoma, da bi ga lahko kasneje likvidirali zaradi revolucionarnih misli. Puškin je s svojim delom vse zvrsti ruske književnosti postavil na evropsko raven in začrtal smer knjižnemu jeziku.

Pisal je liriko in epiko. Najpomembnejša dela so:

Jevgenij Onjegin – roman

Ruslan in Ljudmila – pesnitev

Boris Godunov – tragedija

Stotnikova hči – roman
 Pikova dama – novela
 A. P. Kernovi – pesem
 Zimski večer – pesem

Zgodba

Pravzaprav se roman prične sredi dogajanja, ko je Jevgenij Onjegin pri umirajočem stricu od katerega podeduje celotno bogastvo. Puškin Jevgenija opiše kot dobro vzgojenega ruskega mladeniča, rojenega v premožni družini, ki pripada višjim slojem. Spada med tiste mladeniče, ki radi hodijo na ples, v gledališča, salone, sprva ga to še zabava, vendar kmalu ugotovi, da mu to ne daje nekega pravega smisla in se začne v vsem tem dolgočasiti, preprosto životari in se smili sam sebi. Po stričevi smrti se Jevgenij preseli na podeželje, vendar se kaj kmalu naveliča tudi vaškega načina življenja. Ljudje so se sprva zanimali zanj, vendar se jim je izmikal toliko časa, da so se ga naveličali. Potem pa se je v soseščino vselil Vladimir Lenski, karakterni nasprotje Jevgeniju. Pa vendar sta postala zelo dobra prijatelja in večino prostega časa preživela skupaj. Nekega dne je v spremstvu Onjegina šel k njim na obisk. Tam je Jevgenij spoznal Olgino starejšo sestro Tatjano, ki se je takoj zaljubila vanj. Ker po tem dogodku ni prišel več na obisk, mu je Tatjana poslala pismo, v katerem mu je izpovedala svoja čustva ter neizmerno ljubezen. Vendar Onjegin do nje ni čutil enako, zato sta se sestala v parku, kjer ji je Jevgenij povedal, da ga ne zanima zakonsko življenje, da ni zaljubljen vanjo in da naj ga raje pozabi. Jevgenij tako osamljen preživlja naslednje mesece, za družbo ima samo pesnika Lenskega, ki pa je za razliko od Jevgenija zaljubljen, ter verjame in upa v ljubezen. Tako pride zima in dan, ko Tatjana praznuje svoj god. Lenski prepriča Jevgenija, da se more udeležiti praznovanja, kar pa se potem ne izkaže za pametno dejanje. Tatjana skoraj omedli in Jevgenij je prepričan, da je vse to samo potegavščina Lenskega ter Tatjane, ter se odloči, da se bo prijatelju maščeval. Cel večer je osvajal Olgo in z njo tudi plesal. Ko je Lenski to videl je nemudoma odšel iz zabave in Jevgeniju to dejanje hudo zameril, ter mu poslal pismo, v katerem ga je pozival na dvoboj. Naslednjega jutra sta se dobila pri mlinu, vsak s svojo pričo, ter se bojevala s pištolama po vseh predpisih. Noben od njiju se ni hotel zares bojevati, vendar sta bila oba preponosna, da bi odnehala. Tako je v nesmiselnem dvoboju Jevgenij ubil Lenskega in zato raje odšel na potovanje. V tem času je Olga Lenskega prebolela in se poročila z drugim, Tatjano pa so poslali v Moskvo, saj v tistem kraju ni našla, ali ni želela najti primernega ženina. Tam spozna ruskega generala, ki mu je Tatjana všeč, ter se poročita, kljub temu, da ona globoko v sebi še vedno ljubi Jevgenija. Čez tri leta se Jevgenij vrne v Moskvo, kjer se ponovno srečata. Takrat tudi Jevgenij spozna, da pravzaprav ljubi Tatjano. Ker pa je za to že prepozno, Tatjana je že poročena in ga, kljub temu, da ga še vedno ljubi zavrne, ter ostane zvesta svojemu možu.

Oznaka junakov

Jevgenij Onjegin: Mlad, pameten, privlačen, izobražen. Je molčeč človek, nedružaben oz. Samotarski. Je preponosen ter samovšečen. V tej svoji otopelosti se zdi, da ni sposoben čutnosti, niti do svojega prijatelja, ki ga konec koncev zaradi svojega ponosa tudi ubije. Puškin ga označi z oznako odvečen človek, to je oznaka za nadpovprečno nadarjenega človeka, ki pa v zaostalih družbenih razmerah ne more razviti svojih talentov do neke višjega

standarda. Zato se čuti razdvojnega in odvečnega, zapisanega brezplodnemu propadanju.

Lenski: Je pesnik, romantičen. Veliko razmišlja o smislu življenja, zaročen z olgo.

Olga: Zaročena z Lenskim, manj čustvena kot Tatjana. Ko izgubi zaročenca si hitro najde drugega. Je zelo lepa.

Tatjana: Usodno se zaljubi v Onjegina. Preprosta, skromna, čustvena, zaupljiva oseba.

Onjeginu napiše pismo, a jo ta hladno zavrne. Tatjana ostane v svoji žalosti. Najde si novega moža. Svojo plemenitost pokaže, ko čez leto dni sreča Onjegina in ga ona zavrne, ter ostane zvesta svojemu možu.

Roman v verzih

Puškin je samosvojo obliko poetične povesti ustvaril prav z Jevgenijem Onjeginom, ki pesnitev sam imenuje roman v verzih. V njem se epska podlaga druži z liriko, ironijo in satiro. Zaradi obilice lirskih sestavin, vrinkov in avtorjevih oddaljitvev od obravnavane teme postaja osrednja zgodba nedokončana.

Romantična ljubezen

je lahko prepovedana ali nedostopna vednar bo na koncu v večini primerov nesrečna oz. tragična. Pesnik ali oseba v zgodbi ne dobi željene ljubezni nazaj.

12. France Prešeren: Zdravljica

Obdobja Prešernovega pesniškega ustvarjanja

Prešernovo ustvarjanje delimo na tri obdobja:

1. **Mladostno obdobje** (1824 1830), dela: balada Povodni mož, pesmi Dekletam, Zvezdogledam, Zarjavela dvičica, romanci Hčere sveta, Učenec;
2. **Zrelo obdobje** (1830 1840), dela: Glosa, Gazele, Sonetni venec, Sonetje nesreče, Slovo od mladosti, Krst pri Savici;
3. **Pozno obdobje** (1840 1846), dela: Zdravljica, Pod oknom, zbirka Poezije, Pevcu, Ribič;

Med temi obdobji so nekakšni prehodi. Prehod iz mladostnega v zrelo obdobje (1828 1829), prehod med zrelim in poznim obdobjem (1838 1839). Vsako od obdobji ima svoje značilnosti. **V mladostnem še ni romantik v pravem pomenu besede, ampak vplivata nanj predromantika in razsvetljenstvo. Izrazit romantik je v zrelem obdobju. V poznem obdobju ostane romantik, vendar se vrača k motivom in idejam iz mladosti, ki jih povezuje z izkušnjami zrele osebe.**

Zdravljica spada v pozno obdobje pesnikovega ustvarjanja.

- Vsaka od osmih kitic je zaokrožena enota.
- Prva kitica je uvodni nagovor, posvečen vinu in trti.
- Druga kitica je namenjena slovenski zemlji in Slovencem, prinaša pa tudi idejo poenotene Slovenije.
- Tretja kitica je uperjena zoper sovražnike. Nadnje kliče pogubo, sužnje pa spodbuja k upor. Prešeren se tokrat odloči za nasilen obračun z zatiralci slovenske svobode.
- Četrta kitica je posvečena vrednotam, ki tvorijo humano in harmonično družbo. Pojavlja se tudi ideja vseslovenskega bratstva.

- Zdravljica v peti kitici je namenjena Slovenkam in njihovi lepoti. Prešeren poudarja predvsem vlogo ženske v narodne in političnem življenju.
- Šesta kitica je napitnica slovenskim fantom, njihovemu pogumu, ljubezni in zvestobi domovini.
- Sedma kitica je vizija mirnega tvornega in bratskega življenja vseh ljudi in vseh narodov sveta. Je vsebinski vrh Zdravljice, saj v njej Prešeren poveže narodno idejo z internacionalizmom.
- V osmi kitici se pesnik spet povrne k intimnemu tonu. Nagovori omizje prijateljev, ki so se zbrali zato, ker v srcu nosijo dobre misli.
- Zadnja kitica je tako posvečena vsem dobrim ljudem in izkazuje vero v človeško dobroto.

Prigodniška zvrst, napitnica

Pesem je napitnica. Oblika napitnice je bila razširjena že v 18.st., v času razsvetljenstva in predromantike. Zelo priljubljena je bila tudi pri južnoslovanskih romantikih. Napitnica je prigodniška pesem, povezana s takratnjim življenjem in namenjena pivskemu omizju. To seveda ne velja za Zdravljico Franceta Prešerna, ki obliko uporabi za nevsiljivo izpoved politične vsebine.

Oblika

Slogovna značilnosti : Če verze uredimo tako, kot jih je zapisal Prešeren sam, dobimo obliko čaše.

Življenje:

Rodil se je 3.12.1800 v Vrbi na Gorenjskem. Do svojega desetega leta je bil pri stricu, nato pa je obiskoval ribniško normalko. Kasneje je odšel na gimnazijo v Ljubljano. Leta 1820 se je proti materini volji odrekel duhovniškemu poklicu in odšel študirat pravo na Dunaj. Tu je živel od podpore duhovniških stricev in od štipendije. Nekaj časa je bil v Klinkowstromovem zavodu domači učitelj, vendar pa so ga zaradi svobodomiselnosti odpustili. Ko se je vrnil, se je zaljubil v Dolenčevo Zaliko in zavoljo nje je napisal Povodnega moža (1824). Leta 1828 je dokončal študij in se za stalno vrnil v Ljubljano. V zadnjih letih je bil izčrpan in bolan, morda je skušal napraviti celo samomor. Umrli je 8.2.1849.

Osebnost :

Glavne značilnosti Prešernove osebnosti so bile:

- * duhovitost, pa tudi življenjska neodločnost
- * notranja samozavest in zunanja negotovost
- * razdvojenost med duhovno in telesno ljubeznijo
- * skeptičnost in stvaren čut za resnico
- * svobodomiselnost in svobodoljubnost
- * nasprotje od meščanskih oblik življenja pa tudi zakona in družine

Nacionalna ideja

Slovenci moramo biti svobodni, ne smemo biti sužnji drugim narodom.

Politična ideja

Vsi narodi imajo pravico do svobode, ker so vsi narodi enakopravni. Namesto vojn na vlada prijateljstvo med narodi.

13. France Prešeren: Krst pri Savici

Obdobja Prešernovega pesniškega ustvarjanja

Prešernovo ustvarjanje delimo na tri obdobja

1. **Mladostno pesniško obdobje** (1824-1830)
 - delno razsvetljsko, delno predromantično, vedrejše doživljanje sveta in ljubezni
 - balada Povodni mož, romanci Hčere svet in Učenec, priložnostne anakreotične pesmi Zarjovena dvičica, Dekletam in Zvezdogledam, prevod Burgerjeve Lenore
2. **Zrelo pesniško obdobje**(1830-1840)
 - najbolj ustvarjalno, pričetek z preselitvijo v Ljubljano in prijateljstvom z Matijo Čopom, Prešeren doživlja čustvene preizkušnje in življenjsko krizo, romantična občutja, romanske pesniške oblike
 - elegija Slovo od mladosti, cikel Sonetje nesreče, Glosa, Nova piserija, zabavljivi sonetje, Gazele, Sonetni venec, pesnitev Krst pri Savici, Kam?, enokitičnica prosto srce, Pevcu in Prekop
3. **Pozno pesniško obdobje**(1840-1846)
 - preselitev v Kranj, kjer je dokončno nehal pesniti, vrnitev k preprostim kitičnim oblikam, vsakdanjim temam in motivom ljudskih pesmi
 - balada Neiztohnjeno srce, romanca Judovsko dekle, ljubezenske pesmi Sila spomina, Pod oknom in Zgubljena vera ter pesmi Nezakonska mati, Orglar in Zdravljica

Zgradba pesmi

- Povest v verzih, mila pesem, ep
- V njem najbolj celovito povezan odnos do svobode, naroda, ljubezni in smrti
- Je iz treh delov:
 - o posvetilni sonet Matiji Čopu (v njem pove, da je pesnitev nastala zaradi nesrečne ljubezni do Julije in žalosti ob smrti Matije Čopa),
 - o uvod (govori o bojih med Slovenci v dobi pokristjanjevanja)
 - o krst (otožna povest o Črtomiru, ki se mora odpovedati mladostnim sanjam in sreči)
- ideja: življenje je up, strah in boj, smisel pa je v vztrajanju
- kitična oblika je oktava ali stanca, ritem je upočasnen, vzdušje je otožno, lirično

Tema in zgodovinsko ozadje

Zgodovinsko ozadje Krsta pri Savici je pokristjanjevanje. Le to je bilo nasilno, potekalo kot boj med Slovenci, ki so še bili zvesti stari slovanski veri (v več bogov) in njihovimi rojaki, ki so že

sprejeli krščanstvo. Kruto resnico odvaž med poganskimi in krščanskimi Slovenci »Slovenec že mora Slovenca brata.« Dogajanje je v sedmem in osmem stoletju.

Črtomirove odločitve

- se bojuje,
- pokončno nosi glavo po boju,
- ni obupal,
- je spremenil svoje prepričanje,
- ni uspel prepričati Bogomile

Zgodba Krst pri Savici

UVOD:

Opisane so zadnje bitke Slovenskih poganov, ki pod vodstvom junaškega vojvode Črtomira branijo vero in bogove svojih očetov v neenakem boju z devetkrat močnejšo krščansko vojsko, kateri poveljuje Valjhun, sin Kajtimara. Črtomir se z ostanki svoje vojske umakne in skriva v Ajdovski gradec v Bistriški dolini pri Bohinju. Tam se še šest mesecev uspešno upira močnejšemu nasprotniku, ko jih naposled lakota prisili v poskus preboja. Le tega hočejo izvesti neke noči, ko naj bi se sovražnik zaradi slabega vremena zadrževal v šotorih. Na nesrečo pa je tudi Valjhun za isto noč načrtoval dokončno zavzetje trdnjave. Razvil se je strašen krvavi boj, v katerem so bili pobiti vsi branitelji stare vere. Iz bitke se je nepoškodovan rešil le Črtomir.

KRST:

V tem delu pesnitve je opisana podoba duševnega stanja poraženega vojskovodje Črtomira in njegova spreobrnitev v krščansko vero. Tisto jutro po zadnjem boju stoji Črtomir ob Bohinjskem jezeru in razmišlja o uničenih predstavah, ki jih je imel o svobodi. Črne misli ga silijo v samomor. To dejanje obupanca mu prepričuje le neizmerna želja, da bi še enkrat videl ljubljeno Bogomilo. Bogomila je bla lepo mlado dekle, ki je skupaj z očetom Staroslavom skrbela za svetišče boginje Žive na blejskem otoku. Ko sta se s Črtomirom prvič srečala, se je med njima vnela ljubezen. Vendar je vdor Valjhunove vojske prekinil njuno srečo, saj je moral Črtomir v vojno.

Sedaj, ko so bili boji končani in branitelji stare vere pobiti, Črtomir premišljuje, kako je vojne vihre preživela Bogomila. Iz sanjarjenja ga predrami stari ribič, ki Črtomira odpelje na skrivno mesto pri slapu Savica, potem pa se odpravi poizvedovat, kaj je z Bogomilo. Naslednjo jutro ribič k Črtomiru pripelje Bogomilo in krščanskega duhovnika. Bogomila razkrije Črtomiru ves strah in muke, ki jih je doživljala v času vojne, ko je trepetala za njegovo življenje. V takšnem stanju jo je duhovnik, ki je danes z njo, seznan s krščansko vero in Bogom, ki je Bog ljubezni za vse ljudi na svetu. Spreobrnila se je zato v svoji veri in novemu Bogu obljubila večno zvestobo in služenje za časa svojega zemeljskega življenja, če ohrani Črtomira živega. Črtomir jo razume in se hoče z njo poročiti. Vendar mu Bogomila in duhovnik pojasnita, da bo to

mogoče šele v posmrtnem življenju, saj mora Bogomila spoštovati svojo zaobljubo Bogu. Naposled tudi prepričata Črtomira, da je le krščanska vera prava vera, zato se spreobrne tudi mladi poganski vojskovodja in se da krstiti pri slapu Savica. Po tem odide v Oglej, kjer se bo poučil o skrivnostih nove vere, da jih bo kot duhovnik oznjanjal Slovincem. Bogomila pa se vrne domov k očetu. Nikdar več se nista videla.

14. France Prešeren: Sonetni venec

Zgradba

Spada v pesnikovo zrelo obdobje ustavrjanja.

- Sestavljen iz 14 sonetov in magistrala, tj. zadnjega soneta, ki je sestavljen iz začetnih vrstic vseh sonetov. Njegove inicialke tvorijo ime Prešernove ljubezni - Primičeve Julije (Primicovi Julji).
- Vsak sonet se začne z zadnjim verzom predhodnega soneta.
- Je stalna pesniška oblika sestavljena iz dveh kvartin in iz dveh tercjin.
- Verz soneta je italjanski/laški enajsterec (sestavljen iz 11. zlogov)

Teme

V Sonetnem vencu se prepletajo tri poglobitve teme, ki so značilne za Prešernovo pesnjenje in so romantično pojmovane, in sicer: ljubezen, ki se pojavi tako na začetku kot tudi na koncu cikla. Narod, ki prevladuje v osrednjem delu: pesnik je razočaran nad slabo narodno zavednostjo Slovencev ter njihovo neenotnostjo. Ter tretja tema Venca – poezija. Vse tri teme je Prešeren med seboj povezal v naslednji idejni sklop: s tem ko bi ga Julija vzljubila, bi ga tudi odrešila notranjega nemira in mu dala zagona za pisanje poezije, s katero bi kultiviral slovenski narod. Pomemben del Venca predstavlja tudi slovenska zgodovina, ki pa je predstavljena v lepši luči kot nesrečna prihodnost. Vse teme je Prešeren oblikoval s pomočjo mitov iz zgodovine, predvsem antike.

Motivi

Za najpomembnejša motiva veljata motiv Orfeja in motiv Ifigenije, ki se pojavita v 7. in 11. sonetu. Z motivom Orfeja Prešeren prikaže antično tradicijo skozi romantični pogled. Njegov namen je združitev tako kulturnega kot tudi narodnega prebujenja. Vso to željo pa je Prešeren izrazil s trikratno ponovitvijo De bi ... na začetku zadnjih treh sonetov. Drugi motiv je antični motiv Ifigenije, ki pa v ospredje postavlja Oresta in njegovo osebno usodo. Ifigenija je bila tista, ki je bratu pomagala najti notranji mir in prav zaradi tega je Prešeren uporabil ta motiv Ifigenije – ženske odrešiteljice. Motiva se skozi pesnitev med seboj tudi povežeta, in sicer Orfej kot odrešitelj naroda, Ifigenija pa kot odrešiteljica pesnika samega in s tem povežeta tudi dve glavni temi.

Prešernovo pojmovanje ljubezni, naroda in pesništva, magistrale

Če je Magistrale tisti ključni sonet, iz katerega izvirajo in se vanj stekajo vsi drugi, potem bo mogoče v njem odkriti prvine vseh ključnih sporočil Venca, kakor tudi njegove slogovne značilnosti. Celoten Magistrale je posvečen Juliji, vendar pa v ospredju ni ljubezen. Poudaril je predvsem poezijo in polega tega Magistrale skriva tudi rešitev, kako bi lahko sam postal Orfej. Primicovi Juliji namreč pripisuje moč za "odrešitev naroda" – če bi se Julija Prešernu

posvetila, bi lahko postal Orfej in tako narod "odrešil" ter ga spravil skupaj in celo zedinil. Tako vemo, da je pesem Prešeren posvetil dekletu, meščanski lepotici, ki je globoko vznemirila njegovo življenje. V to ljubezen je dolgo upal in ji posvetil še cel niz drugih pesmi. Magistrale združuje torej vse temeljne teme in hkrati tukaj tudi javno in neposredno izpove ljubezen do Julije, privzdignjeno v vero in mit z močjo, ki človeka reši bivanjske stiske.

15. F.M. Dostojevski: Zločin in kazen

Evropski realizem (19. stoletje), vrste

Pojem realizem označuje književno smer, ki se je začela pojavljati v Evropi (Francija, Rusija, Anglija, Nemčija, Norveška) po letu 1830. Trajal je do okrog leta 1870, ko se je iz njega začela razvijati smer naturalizma. Kjer se naturalizem ni razvil, je realizem trajal še dlje, segel je celo v 20. stoletje.

V ospredje je postavil stvarnost dejanske življenjske razmere in človeka v njih. Realistični pisci si za snov svojih del izbirajo življenje v sodobni, meščanski, industrijski in zmeraj bolj kapitalistično usmerjeni družbi.

Meščanski razred je stopil na mesto propadajočega plemiškega razreda. Evropsko gospodarstvo je v 19. stoletju hitro napredovalo, značilne so številne iznajdbe in znanstvena odkritja (parni stroj, ladijski vijak, železnica, radiotelegrafija, dinamit ...), najmočnejše države so izvajale kolonizacijo.

Romantični realizem: v letih 1830-1850 so se v delih prvih realistov realistične sestavine prepletale z ostanki romantike; osebe so še romantično označene, obvladuje jih huda strast, dogodki so zelo zapleteni (Stendhal, Balzac, Dickens, Gogolj).

Objektivni realizem: utrdi se po letu 1850 in zahteva nepristransko, objektivno ali celo neprizadeto prikazovanje resničnosti (Flaubert, Turgenjev, Tolstoj, Gončarov).

Socialni realizem: posega v okolje socialno ogroženih malih ljudi (Dickens).

Poetični realizem: razvije se v nemški književnosti, kjer realizem v letih 1850-1880 ni dosegel socialne in psihološke ostrine, ki je bila značilna za francoski in ruski realizem; v svojih prikazih resničnosti je prepletal realistične sestavine z idiličnimi, moralno vzgojnimi in socialno optimističnimi sestavinami (Auerbach, Keller, Ludwig, Freytag, Fontane, Meyer ...).

Psihološki realizem: najprej se je začel razvijati v ruskem, nato pa v norveškem in švedskem realizmu; namesto orisa objektivne resničnosti je začel poudarjati človekovo duševnost, češ da je prav iz nje mogoče spoznati resnico o stvarnosti (Dostojevski, deloma Tolstoj, Ibsen, Strindberg)

Impresionistični realizem: razvije se v času po letu 1880, ko je v nekaterih književnostih realizem že prešel v naturalizem; opira se na novo impresionistično literarno tehniko, ki resničnost prikazuje v slogu impresionizma (Čehov).

Kritični realizem: to je splošna oznaka, ki zajema vsa tista dela evropskega realizma 19. stoletja, ki vsebujejo kritiko sodobne meščanske družbe, njenih državnih, političnih, pravnih, moralnih in drugih pojavov; vanj je mogoče uvrstiti

Predstavniki

Francija: Honore de Balzac (Človeška komedija: Oče Goriot),
Gustave Flaubert (Gospa Bovary),
Stendahl (Rdeče in črno)

Rusija: Lev Nikolajevič Tolstoj (Ana Karenina, Vojna in mir),
Fjodor Mihajlovič Dostojevski (Zločin in kazen, Bratje Karamazovi),

Norveška: Henrik Ibsen (Stebri družbe, Nora, Strahovi)

Fjodor Mihajlovič Dostojevski:

Dostojevski je bil ruski pisatelj in prevajalec beloruskega porekla. Rodil se je 11. novembra 1821 in umrl 9. februarja 1881. Njegov oče je bil izrazit skopuh, zato so živeli zelo skromno. Očeta so mu umorili, ko je kupil posest s tlačani, ki pa so ga zaradi neprimerne vedenja do njih surovo umorili. Po končanem študiju je postal svoboden umetnik. Zaradi sodelovanja v revolucionarnem krožku so ga obsodili na smrt, tik pred izvršitvijo kazni pa pomilostili na štiri leta prisilnega dela v Sibiriji. Skoraj vse življenje je trpel zaradi epilepsije. Je najvidnejši predstavnik psihološkega realizma. V romanih analizira predvsem človekovo notranje življenje in duševnost zapletenih ljudi ter njihove odnose z okoljem. Snov za svoja dela je jemal večinoma iz življenja revnih peterburških družbenih slojev; prikazoval je predvsem "ponižane in razžaljene", nižje uradnike študente, ljudi brez sredstev za dostojno življenje. S psihološko analizo podzavesti je do neke mere prehitel celo odkritja psihoanalize, z novimi oblikovalnimi postopki pa je v marsičem razkrojil realistično strukturo romana in vplival na moderne književne zvrsti 20. stoletja.

Njegova najpomembnejša dela:

Zapiski iz mrtvega doma (1861) roman Stričkove sanje (povest) Zločin in kazen (1866) roman Mali junak (novela) Igralec (1866) roman Večni mož (povest) Idiot (1868-1869) roman Besi (1870) roman Bratje Karamazovi (1879-1880) roman.

Zločin in kazen obnova:

Raskolnikov je živel v majhnem podnajemniškem stanovanju, za katerega večkrat ni zmožel redno plačevati najemnine. Da bi prišel do denarja je večkrat zastavljal različne predmete pri stari oderuhinji Aljoni Ivanovi. Po značaju je bil zamišljen in bolj vase zaprt človek, ki je bil sposoben po cele dneve prebiti v sobi in razmišljati. Prišel je na idejo, da bi umoril staro Aljono Ivanovo. Skrbno preiščeni in načrtovan umor Raskolnikov tudi izpelje, le da poleg nje, zaradi nesrečnega spleta dogodkov, ubije še njeno ubogo, povsem nedolžno polsestro Lizaveto. Vendar Raskolnikov pred zločinom ni vedel, da ga bo takomočno pekla vest. Takoj po uboju se začne njegova strašna notranja drama. Raskolnikov se, obtežen z zločinom spremeni tudi v velikega dobrotnika. Družini tragično umrlega Marmeladova, pomaga z edinim denarjem, ki mu ga pošljejo od doma. Ampak svojo dobroto do revne družine, ne more pozabiti svojega zločina. Vest ga je vse močnejše preganjala, teža storjenega umora pa čedalje hujša. Edini človek, ki mu po hudem notranjem trpljenju lahko zaupa in prizna storjeno dejanje, je hčerka Marmeladova, Sonja. Ona mu pove, da mora svoj zločin najprej priznati, nato pa prevzeti kazen. Raskolnikov se s Sanjino pomočjo javi na sodišču kot zločinec. Obsodijo ga na prisilno delo v Sibiriji. Izgnanstvo tja je očiščenje tako zanj, kot za

Sonjo, ki ga vseskozi spremlja. Kot nekdanja prostitutka se mora očistiti tudi sama. Vstajenje je za oba mogoče samo po prestani kazni, ki traja osem let.

Aktualizacija:

Po mojem mnenju bi bil primer za knjigo zločin in kazen prav naslov. Zločinu sledi neka kazen kot je doletela razkolnikova tako doleti tudi vse v današnjem času. No ja vsaj večino nas normalnih smrtnikov. Velikim tajkunom na primer ali pa politikom, vplivnežem v sistemu se kazen nikoli ne izvrši. Je kar dosti primerov. Na primer Bavčar pokradel milijone, prav tako Ivan Zidar. Afera patria z Janezom Janšo na čelu itd.

16. H. Ibsen: Nora ali Hiša lutk

Evropski realizem in naturalizem (19. stoletje)

Evropski realizem je se je pojavil okoli leta 1830 v večih evropskih državah kot so Velika Britanija, Francija, Rusija, Nemčija, itd. , ter je trajal do leta 1870, ko se je razvil naturalizem. V nekaterih državah so neglede na naturalizem, obdržali realizem, ki je trajal vse do začetka 20. stoletja.

Značilnosti realizma in naturalizma je v tem, da so okolica in osebe v zgodbi natančno in podrobno opisane. Opisuje realno življenje ljudi, in jim da realne osebnosti.

Glavna lika zgodbe sta Nora in njen mož Torvald. Zgodba govori o Nori, ki se trudi, da bi imela popoln odnos s svojim možem, vendar Torvald je zagledan sam vase in v svojo kariero. Nekega dne se zgodi, da Torvald hudo zboli, zato si Nora na skrivaj sposoja denar, da bi lahko svojemu možu zagotovila zdravljenje. Nora je na začetku ponosna na svoje dejanje, nato pa jo začne skrbeti, da to njenemu možu ne bo všeč. Ko Torvald to izve, se razjezi in Noro obtoži, da mu je uničila življenje. Po tem dejanju se Nora odreče Torvaldu in ga zapusti, ter odide v svoj rodni kraj.

Predstavniki

F. M. Dostojevski (zločin in kazen), L. N. Tostojevski (Vojna in mir), G. Flaubert (Gospod Bovary)...

Slovenski predstavniki : S. Jenko (Obrazi), J. Jurčič (Deseti brat),...

Književne osebe, vloge književnih oseb

Nora: nenehno hoče ugajati svojemu možu, igra namišljen ljubezenski odnos. Ponosna, da je rešila možu življenje. Ko razočarana izve, da Torvald gleda samo nase, ga zapusti.

Torvald: Advokat, novi direktor banke. Zanima ga samo njegova lastna kariera. Svojo ženo ima samo za "okras" in od nje zahteva popolno lepoto.

Stranske osebe: Dr. Rank, Kristine Linde, Nils Krogstad

Zgodba se odvija v isti sobi, kar simbolizira »kletko« v neki skuša Nora vzpostaviti popoln zakon. Naslov Hiša lutk simbolizira namišljen ljubezenski odnos med Noro in Torvaldom. Nora na koncu zgodbe prvič zapusti sobo in hišo, kar simbolizira njen odhod na svobodo, ter s tem končala svoj namišlen svet.

Motivi: Zlagani odnosi v zakonu ,stiska zaradi družinjskih norm, iskanje identitete,

izsiljevanje, enakovrednost, zamolčana skrivnost.

Problemska drama

Problem je položaj ženske v meščanskem zakonu, kjer je ženska povsem podrejena možu. Svoja čustva mora zatajiti, podrejeni se mora družbenim normam videza idealne družine. Rešitev je v tem, da se ženska osamosvoji, zakon mora temeljiti na enakopravnosti, iskrenosti in medsebojnem spoštovanju.

Analitična dramska tehnika

Za analitično tehniko drame je značilno, da drama ne prikazuje predzgodbe dramskega dejanja, da torej ne posega v preteklost, v pretekla dejanja, ampak prikazuje samo tiste dele zgodbe, ki jim neposredno sledi konflikt in za njim katastrofa. Dogodki iz preteklosti, ki so dramski konflikt pripravljali, se razkrivajo v dialogih in monologih

Položaj ženske v zakonu in družbi nekoč in danes

Današnji položaj žensk se je zelo izboljšal v primerjavi z tistimi časi, saj so danes veliko bolj enakopravne moškim, vendar še zmeraj obstaja stereotip o »manjšospobnosti« žensk. Po raziskavah v ZDA, povprečna ženska zasluži 0,70\$, ko moški zaslužimo 1\$. Velik problem današnjega časa je tudi, ko se starši ne posvečajo svojim otrokom, saj imamo preveč dela v službi, kajti uspešna kariera tirja svoj čas. Glede na to, da živimo v vedno bolj v potrošniški dobi, dvomim, da se bo položaj kaj izboljšal.

17. S. Jenko: Obrazi (uvodni 5., 7. in 10.)

Obdobje med romantiko in realizmom pri Slovencih (1849-1899)

Obdobje med romantiko in realizmom na slovenskem traja od 1849 do 1899. Mejnika predstavljata **smrt največjega slovenskega romantika Franceta Prešerna** ter **izdaja Cankarjeve in Župančičeve pesniške zbirke Erotika in Čaša opojnosti**. Kulturni center Slovencev je bil v tem času **Celovec**, kjer je leta 1858 začel izhajati **Slovenski glasnik** (urednik je bil Anton Janežič) in v katerem so objavljali svoja dela vsi takratni slovenski pisatelji. Prav tako v Celovcu so 4 leta prej ustanovili **Mohorjevo družbo**, katere število naročnikov se je večalo, zasloveli pa so z izdajo zbirke Slovenske Večernice.

V tem času sta izhajala dva pomembna časopisa: **Ljubljanski zvon (1881)** ter **Dom in svet (1888)**.

Prav tako pomemben je dijaški list Vaje, ki je izhajal v letu 1854/55. Prepisovali so ga ročno, v njem pa so med drugimi sodelovali tudi Jenko, Mandelc in Tušek.

Leta 1899 sta izšli pesniški zbirki Erotika (Ivan Cankar) ter Čaša opojnosti (Oton Župančič), ki sta se oddaljili od realizma, znova vpeljali romantičen pogled na svet in odprli vrata novemu obdobju – moderni.

Najpomembnejši ustvarjalci tega obdobja so **Fran Levstik, Josip Jurčič, Simon Jenko, Josip Stritar, Janko Kersnik, Ivan Tavčar, Simon Gregorčič in Anton Aškerc**.

Najbolj priljubljene prozne zvrsti v tem obdobju so bile povesti, novele, vaške zgodbe, značajevke in slike, razvija se tudi roman.

Simon Jenko

Rodil se je v Podreči na Gorenjskem in sicer na Sorškem polju leta 1835. Po O.Š. je obiskoval gimnazijo v Novem mestu, kjer pa je zanj skrbel stric Nikolaj. Sedmi in osmi razred gimnazije pa je opravil v Ljubljani. Po maturi je odšel najprej na materino željo na bogoslovje v Celovec, toda že po enem letu je klub revščini odšel študirat pravo na Dunaj. Študij se mu je zaradi bede zavlekel. Kot pravnik je služboval v Kamniku in Kranju. Umril je leta 1869, star komaj 34 let, zaradi vnetja možganov. Pokopan je blizu Prešernovega groba v Kranju.

Romantika in realizem v pesmih**Obrazi (uvodni, 5., 7. in 10.)**

Uvodni obraz Vstala je narava je najbolj preprost. V njem je narava poseebljena, slika pred nami se giblje in je živa. Opazovalec te prebujene narave je pesnik, ki naravo čuti in je pravzaprav ogledalo njegovega duhovnega počutja. Pesnikov odnos do narave je romantičen, sam opis narave pa že realističen.

Človek in narava ob 5. obrazu

V **petem obrazu** (Ko je sonce vstalo) pesnik hvali sonce, le-to pa mu s posmehom odvrne, da je že bilo, ko njega še ni bilo in še bo, ko njega ne bo več. S tem poudari minljivost človeka in večnost narave. Pesnik obžaluje, da ni vsakega dne izkoristil, kakor bi ga lahko. Bistvo človekovega bivanja je, da uživa vsak dan v svojem kratkem življenju.

Tema obeh pesmi je **bivanjska**, motivi pa so **narava in minljivost človeka**.

V **sedmem obrazu** (Zelen mah obrašča) se pesnik sprašuje v čem je človeška moč in kaj so dela narave. Ugotavlja, da ni minljiv le človek, temveč tudi njegova dela in to minljivost človeškega življenja primerja s sanjami. Pride do spoznanja, da smo ljudje nemočni, človekova dejanja pa ničelna in brez pomena.

Deseti obraz (Mlade hčere truplo) govori o materi, ki je izgubila hčer in žaluje za njo. Pesnik želi prikazati moč narave in njeno krutost – večja ko je človekova bolečina, bolj je narava smejoča in vesela; za človeka ji je vseeno.

V tej pesmi naletimo na oblikovni kontrast, saj sta si v zadnji kitici stavka nasprotna, poleg tega pa se Jenko skozi podobo slavca, ki v romantiki predstavlja nežnost in milino, tu pa je brezčuten in krut, kaže modernega.

Aktualizacija – Narava vrne, kar človek vzame

V današnjih časih so popularna družabna gibanja, ki delujejo na strani planeta. Bojujejo se za zaščito živali, proti onesnaževanju voda, proti plastičnim vrečkam, proti izsekavanju gozdov... Ampak, ali je res potrebno pomagati planetu, in ga celo reševati? Kajti ravno vmešavanje v delovanje planeta nas je spravilo v težave. Nismo vedeli kaj počnemo takrat, in tudi sedaj nimamo niti najmanjšega pojma, kaj počnemo s poseganjem v naravo. **Narava je vendarle živ in pameten organizem**, ki je preživelo že vse vrste katastrof in ni razloga, da ne bi preživelo civiliziranega človeka. Če je potrebno koga reševati, potem smo to mi sami.

18. S. Jenko: Tilka/J. Jurčič: Telečja pečenka

Obdobje med romantiko in realizmom pri Slovencih (19. stoletje)

Obdobje med romantiko in realizmom na slovenskem traja od 1849 do 1899. Mejnika predstavljata **smrt največjega slovenskega romantika Franceta Prešerna** ter **izdaja Cankarjeve in Župančičeve pesniške zbirke Erotika in Čaša opojnosti**. Kulturni center Slovencev je bil v tem času **Celovec**, kjer je leta 1858 začel izhajati **Slovenski glasnik** (urednik je bil Anton Janežič) in v katerem so objavljali svoja dela vsi takratni slovenski pisatelji.

Prav tako v Celovcu so 4 leta prej ustanovili **Mohorjevo družbo**, katere število naročnikov se je večalo, zasloveli pa so z izdajo zbirke Slovenske Večernice.

V tem času sta izhajala dva pomembna časopisa: **Ljubljanski zvon (1881)** ter **Dom in svet (1888)**. Prav tako pomemben je dijaški list Vaje, ki je izhajal v letu 1854/55. Prepisovali so ga ročno, v njem pa so med drugimi sodelovali tudi Jenko, Mandelc in Tušek.

Leta 1899 sta izšli pesniški zbirki Erotika (Ivan Cankar) ter Čaša opojnosti (Oton Župančič), ki sta se oddaljili od realizma, znova vpeljali romantičen pogled na svet in odprli vrata novemu obdobju – moderni. Najpomembnejši ustvarjalci tega obdobja so **Fran Levstik, Josip Jurčič, Simon Jenko, Josip Stritar, Janko Kersnik, Ivan Tavčar, Simon Gregorčič in Anton Aškerc**.

Najbolj priljubljene prozne zvrsti v tem obdobju so bile povesti, novele, vaške zgodbe, značajevke in slike, razvija se tudi roman.

Tilka

Tilka je petindvajset let star fant. Nekega dne pri večerji pa mu oče pove, da je že skrajni čas, da se oženi. Ker pa se Tilka ni najbolj spoznal na to področje, mu je oče izbral dekle, hči starega Pahovca, s katerim se je oče dobro poznal. Tilka se je odpravil spat. Posteljo je imel na podstrešju in je lahko skozi špranje gledal v črno noč. Ponoči je Tilka v sanjah prehodil celo pot od hiše in vse do Pahovca, katerega je poiskoval prositi za roko njegove hčere, toda nikakor ni mogel izdaviati pravih besed. Nato je snubitev kar preskočil in hiša je bila naenkrat polna svatov. Tilka je začel plesati toda zbudilo ga je brcanje v deske. Zjutraj se je takoj po zajtrku začel oblačiti v očetovo obleko, ker je svojo dal krojaču, da mu jo bo počrnil. Čeprav je oče govoril kako lepo mu hlače padejo, Tilki niso bile všeč, zato je, da so bile videti bolj polne, spodaj oblekel svoje prtene hlače. Toda Tilko je mučilo še eno vprašanje, kaj reči, ko stopi v hišo. Zato mu je oče vse lepo razložil. Sedaj je poznal celoten potek, zato se je podal na pot. Hodil je bolj potuhnjeno, da ga slučajno ne bi kdo videl v tej smešni odpravi. Bolj kot se je bližal hiši, bolj mu je bilo tesno pri srcu, ko pa je prišel skoraj do vrat, so ga potolkle besede njegove "bodoče" žene, njenemu očetu: "En tuk neumen... široke hlače...". Tilka se je obrnil, zbežal proti domu in kljub smehu cele Pahovčeve družine tekkel, kolikor so mu dale noge. Čez nekaj let pa se je Tilka šalil in pripovedoval, da je za las manjkalo, pa bi se oženil.

Josip Jurčič

Josip Jurčič se je rodil 4. marca 1844 na Muljavi kot sin revnih kmečkih staršev. Po končani osnovni šoli v Višnji Gori je obiskoval gimnazijo v Ljubljani, kjer se je seznanjal z domačo in tujo literaturo. Pri sedemnajstih letih je objavil svojo prvo pripovedko (*Pripovedka o beli kači*, 1861). Po končani gimnaziji je odšel na Dunaj, kjer je študiral slavistiko in klasično filologijo. Študija zaradi pomanjkanja denarja ni dokončal. Leta 1868 je z Josipom Stritarjem in Franom Levstikom izdal zbornik *Mladika* ter v njem objavil povest *Sosedov sin*. 9. avgusta 1868 je sodeloval na prvem taboru v Ljutomeru.^[1] Istega leta je dobil službo

pomočnika glavnega urednika pri časniku *Slovenski narod* v Mariboru, štiri leta kasneje pa je postal njegov glavni urednik in se preselil v Ljubljano. Tu je postal ob Franu Levstiku osrednja oseba v slovenskem političnem in kulturnem življenju. Po dveh letih zdravljenja jetike je umrl v Ljubljani

Telečja pečenka

Junak novele je Bitič, oficir v pokoju star okoli 50 let. Ni imel visoke pokojnine, a je kasneje nekaj podedoval, tako da je začel več jesti in piti. Vsak večer, točno ob šestih, je v krčmi pri Zeleniku, vedno na istem mestu večerjal telečjo pečenko. Bil je velik nemškutar in ko si je nekoč po sporu z mladim rodoljubom hladil jezo na hodniku, je skozi odprta kuhinjska vrata videl, kakšna umazana kuharica mu pripravlja pečenko. To se mu je tako zagnusilo, da ni več večerjal v gostilni. A zdaj se mu je življenje popolnoma spremenilo. Kuhal si je sam, a si je s tem pokvaril želodec. Potem so mu prijatelji svetovali, naj se poroči, da mu bo kuhala žena. Ker žensk ni maral, je nasvet najprej odklanjal, vendar se je bil zaradi telečje pečenke pripravljen poročiti. Mesarjevo ženo je nagovoril, da je v njegovem imenu zasnila mlado in živahno služkinjo. A slučajno je ujel njun pogovor: Mlada služkinja je rekla, da je Bitič navaden kramp in da ga ne vzame za nobeno zlato. To je Bitiča tako prizadelo, da se je napil in zadela ga je kap. Zdravniki so ugotovili smrt zaradi duševnih pretresov.

Novela značajevka

Značajevke so posebne vrste novel, v katerih gre za pripovedni portret ene same osebe, prikazane v kaki življenjsko pomembni preizkušnji, v kateri se razkriva njen značaj.

Značilnosti:

- Malo oseb (Podrobneje predstavi le eno osebo)
- V ospredju je lik posebneža
- Tragična ali komična usoda
- 1 dogodek
- Stopnjevanje napetosti je dramatsko
- Podrobna predstavitev junakove duševnosti

Tragikomedija

Tragikomedija je dramsko delo, za katerega je značilna sinteza tragičnega in komičnega. Ta sinteza poteka v obliki humorne tragike. Tragični sklep je večinoma izvzet.

Aktualizacija – Vsi drugačni, vsi enakopravni

Ta pomeni spodbujati večjo strpnost do tistih družbenih skupin, ki veljajo za drugačne - homoseksualci, priseljenci, invalidi itd., skratka boj proti marginalizaciji (Socialni izključenosti). V današnji družbi najdemo vse ugodnosti, kar nam jih srce poželi - dobro

hrano, lep poklic, primerne prijatelje - na žalost pa s tem pride tudi strah in odpor pred invalidi, slepimi, gluhi, naglušnimi, tetra-ali paraplegiki. Drugačni so, vendar še vedno enaki, še vedno ljudje, še vedno »naši«.

19. A. Aškerc: Mejniki

Realizem na slovenskem (19. stoletje)

Realizem zhaja iz besede *realis* kar pomeni resničen, stvaren. **Realizem** (1848 - 1899) pomeni neosebno, objektivno opazovanje in zaznamovanje resničnosti. Za realistična dela je značilna objektivnost, golo prikazovanje resnice. V realizmu ni neke napete, pestre zgodbe. Zgodba je namenjena opisu osebe in njegovemu razvoju. Oseba je opisana kot psihološko, intelektualno in družbeno bitje. Vtisnjen je v okolje, ki ga sestavljajo politična, družbena in ekonomska stvarnost.

Slovenski realizem je imel dve smeri:

- **Romantični realizem:** tu se še poznajo vplivi romantike in razsvetljenstva. Realizem se že uveljavlja in sicer v poudarjanju stvarnosti (socialni problemi).
- **Poetični realizem:** prisotni so elementi romantike (Tavčar, Kersnik)

Slovenski realizem se počasi približuje pravemu realizmu, konec stoletja ga uspe doseči, a je bolj omiljen. Glavna predstavnika realizma na Slovenskem sta Janko Kersnik (Kmetške slike, Jara gospoda) in Ivan Tavčar (Cvetje v jeseni, Med gorami).

Zvrsti realizma:

- **lirika:** domoljubna, refleksivna, ljubezenska (Jenko, Gregorčič)
- **epika:** balada, romanca (Aškerc)
- **pripovedništvo:** roman, novela, povest, črtica, feljton
- **dramatika:** ljudska veseloigra (v kateri je prisotna vzgojna in zabavna naloga) in poskus zgodovinske tragedije (Tugomer - Levstik, Jurčič)

Pomen realizma:

- prišlo je do razmaha kratke pripovedne proze
- pojav **prvega slovenskega romana** l. 1866 - **Deseti brat (Josip Jurčič)**
- pojavijo se prva pomembna književna dela in esejistika
- prišlo je do prvih izvirnih poskusov v tragediji in komediji

Balada

Balada je nastala v Provansi in je bila v srednjem veku v Franciji in Italiji lirska ljudska plesna pesem v stalni obliki. Iz Francije je naprej našla pot na Škotsko. Iz lirske pesmi se je preoblikovala v lirsko-

epsko in ustvarila tip tako imenovane severnjaške ali nordijske balade. Opevala je junaške boje iz angleške zgodovine ali kakšne družinske žaloigre. Pozneje se je začela širiti tudi po drugih deželah in se je že spreminjala.

Vrste balad:

- **romantična balada** je lirsko-epška pesem romantičnega značaja, ima živo dramatsko zgodbo; junaku nasprotujejo neznane mračne sile in lastna strast;
- **realistična balada** je izrazito epska pesem, posredovanje nadnaravnih sil ni nujno; dostikrat ga nadomesti ideja;
- **moderna balada** je izrazito lirski pesem, ne učinkuje več z dogajanjem, ampak le še z občutjem.

Monolog

Samogovor ali monolog je zaupen pogovor dramske osebe same s seboj. Je izpoved, ki je namenjena neposredno gledalcu. Dramska oseba se pogovarja s svojim notranjim svetom, v katerem se kaže joprotislovja, ali pa se z monologom neposredno odziva na zunanje dogajanje.

Dialog

Dvogovor ali dialog je pogovor med dvema ali več osebami. Dialog pride do posebno učinkovitega izraza z epigramatsko priostreno stihomitijo (govorim v verzih, odgovarjam z verzom na verz), to je tak način dialoga, kjer vsak izmed nastopajočih izgovori naenkrat samo po en verz.

Anton Aškerc (1856 – 1912)

Pesnik Anton AŠKERC, se je rodil v Globokem pri Rimskih toplicah leta 1856, umrl pa je v Ljubljani, leta 1912. Aškerc je izšel iz kmečke družine. Po osnovni šoli je obiskoval gimnazijo v Celju, nato je nadaljeval šolanje v mariborskem semenišču. Postal je duhovnik in v letih 1881-1898 služboval v najrazličnejših štajerskih krajih. Zadnjih štirinajst let (duhovniški poklic je opustil) je bil mestni arhivar v Ljubljani. Nekaj let je urejal **Ljubljanski zvon**. Bil je delno lirski pesnik, veliko več pa je našel v ljudskem spominu (*Godčeva balada, ponočna potica...*), v zgodovini (venec *Stara pravda* in v njem *Kronanje v Zagrebu...*), v svobodnem življenju, zlasti med revnejšimi sloji (*Delavčeva hči...*), posegal je na Bližnji in Srednji vzhod, veliko snovi pa se mu je nabralo tudi, ob pogostih popotovanjih po svetu.

V značilno zgrajenih baladah, v romancah in pesnitvah je na realistični način izražal svojo svobodomiselnost in se bojeval za svobodo duha, narodno samostojnost in družbeno pravičnost. Prvi zbirki *Pesmi Balade in romance* jih je sledilo še šest.

Mejnik

Pripovedne in dramatične prvine: dialog in monolog:

Anton Aškerc v Mejniku pripoveduje dramatično zgodbo, zato ima pesem **pripovedne** in **dramatične sestavine**. Opis okoliščin (kraja, časa) je kratek in skop, zaplet pa hiter in nenaden prav tako kot razplet. Martin v nočnem dogodku ni bil žrtev

kakšne nadnaravne sile in ne morebitnih lastnih pogubnih strasti, čeprav je prestrašen, zato ta balada ni romantična, ampak **realistična**.

Pesem Mejniki je zaradi **turobnega vzdušja, temačnih okoliščin** (temna noč, bliskanje) in **skrivnostnosti s tragičnim koncem balada**.

Napisana je v **pripovedni obliki s tretjeosebni pripovedovalcem** in vsebuje **dvogovor** med Martinom in Vidom. Martinov govor se na začetku razširi v **monolog**, s katerim samega sebe opogumlja. Menjavanje tretjeosebne pripovedi, monologa in dialoga pa v pesmi ustvarja **baladno napetost in stopnjevanje**. Dogajanje v pesmi je dramatsko stopnjevano in vsebuje vse elemente klasične dramatske zgradbe.

Obnova:

Martin se je po dobri kupčiji na sejmu, kjer je prodal nekaj volov, vračal domov. Šel je skozi gozd, kjer naj bi strašilo. Martin se je spodbujal, naj ga ne bo strah, saj je včasih pri vojakih cele noči stal na straži. Ko pa je prišel do gozda, je nenadoma iz teme zaslišal glas. Duh se je izpovedoval, saj je, ko je bil še živ, **premaknil mejnik za dva sežnja** na sosedovo stran. In zdaj to breme nosi s seboj. Kar naenkrat pa se je zablistalo in Martin je zagledal pred seboj soseda Vida, ki je na ramah nosil mejnik. Martin jo je hitro popihal domov. Naslednje jutro pa je izvedel, da je ponoči umrl njegov mejaš - sosed Vid.

Aktualizacija besedila:

V preteklosti je bilo postavljanje mejnika poseben ljudski obred. Ko so lastniki zemlje ob prodaji odmerili njivo, travnik ali gozd in izkopal jamo za postavitve mejnika, so vanjo najprej nasuli črepinje, drobce opeke in drugo. Če bi kdo skrivaj poskušal prestaviti mejnik, bi le težko odstranil vsa ta drobna znamenja.

Tudi danes ljudje gojimo močna čustva do mej, kar se v zadnjem letu zelo močno vidi v **nestrpnosti do tujcev**, ki prihajajo v Slovenijo iz Sirije, Afganistana in drugih islamskih držav.

Pa tudi na sodiščih je še vedno veliko primerov **spora med sosedi zaradi kakega drevesa ali škarpe**, ki sega v neprimerno območje za nekaj centimetrov. Menim, da je tema Mejnika še vedno zelo živa in sodobna tema.

20. Janko Kerstnik: V zemljiški knjigi

Realizem na Slovenskem

Traja od leta 1848 do 1899. Pravega realizma na Slovenskem ne poznamo, pravimo da je to bolj obdobje med romantiko in realizmom. Vzroki za nastanek tega obdobja na Slovenskem so politične razmere, nova miselnost, politična gibanja in svoboda govora in tiska. V delih v realizmu je zaznati družbena vprašanja in vprašanja sodobnega časa. V delih je uporabljen

preprost jezik, ki je vzet iz narečij v Sloveniji. Najbolj se je v tem času razvila EPIKA z novima zvrstema romanom in novelo.

Predstavniki : Fran Levstik, Simon Jenko, Josip Jurčič, Janko Kersnik,... V tem obdobju nastane tudi prvi slovenski roman (1866 – Deseti brat). Pride do prvih poskusov ustvarjanja tragedije in komedije.

Janko Kersnik

Janko Kersnik se je rodil leta 1852 blizu Domžal. Obiskoval je gimnazijo v Ljubljani, ki je ni dokončal. Fran Levec ga je navdušil za slovensko književnost. Leta 1868 je začel študij prave na Dunaju, nato v Gradcu. Postal je pripravnik v Ljubljani, kjer je nato postal notar. Bil je tudi izglasovan za deželnega poslanca, bil pa je tudi župan lukoviške občine. Poročil se je z Alojzijo Tavčar. Umrl je 28. Julija 1897 zaradi bolezni znane kot jetika.

Dela Janka Kersnika

Sprva je Janko Kersnik začel pisati pesmi v nemščini, nato pa v slovenščini. Največ je napisal proze. Njegova dela so se prvič pojavila v javnosti leta 1866 (*Gomila*), nato pa še naslednje, kot so *Slavec*, *Obraz*, *Roža na tujem*, *Sanje*,... V svojih delih je Janko Kersnik prikazoval družbene, politične in kulturne razmere pri nas. Objavljal je tudi gledališke kritike. Njegova najbolj znana dela so: *Na Žerinjah*, *Rokovnjači*, *Ciklamen*, *Agitator*, *Mačkova očeta*, *Kmetske slike*, *Jara gospoda* in *Očetov greh*.

Okvirna pripoved

V večernem vzdušju navadne vaške krčme, sta se pogovarjala advokat Pavlin in zdravnik Sever. Pregarjala sta dolgčas z igranjem domin in s pogovorom o Znojilčevem posestvu. Zgodba je govorila o nekem očetu, ki je imel dva sina. Ta oče je umrl še preden je napisal oporoko, zato je posestvo dobil Tomaž, doto pa sta dobila ta Matevž in rejenka Lajda. Lajda je šla za dekle na bližnjo posest, Matevž pa je šel za hlapca na Tomaževo posestvo. Čez nekaj časa sta imela Matevž in Lajda otroka Lukca, ki je kmalu po rojstvu umrl, matevž pa je izginil. Ker je šlo Tomaževi kmetiji vedno slabše so jo prodati advokatu Pavlinu.

Slika kot vrsta realistične pripovedi

Značilnost realizma je da prikazuje golo resnico oz. objektivno izražanje. Zgodba v realističnih delih je namenjena opisovanju oseb in njihovega razvoja. Oseba je opisana kot psihološko, intelektualno ter družbeno bitje, ki je del okolja (politična, družbena in ekonomska realnost okolja). Ustvarjalci realizma opisujejo osebe, predmete, naravne pojave. Pripovedovalec se oddalji od glavnih oseb, kar pomeni da ne komentira njihovih dejanj z lastno kritiko. Avtor pripoveduje zgodbo v knjižnem jeziku svojega časa. Jezik glavnih oseb je odvisen od socialnega položaja, vključuje lahko tudi žargon in tuje besede.

Aktualizacija

Na naše vsakdanje življenje vplivajo manj in bolj pomembni dogodki, ki izvirajo iz okolja v katerem živimo. Ljudje dajemo le tem različno težo oz. jim posvečamo različno pozornost. Mislim, da razmere okolja in družbe določajo kdo smo, kaj delamo in kako poteka naše vsakdanje življenje. Tudi če se več ljudi znajde v istih razmerah npr. pomankanje, lakota, nestrinjanje z ostalimi se lahko vsak človek odzove drugače, saj vsak posameznik zaznava okolje drugače. Gmotne razmere zbližajo in povežejo ljudi, ki si prizadevajo najti rešitev.

21. Ivan Tavčar: Visoška kronika

Realizem na slovenskem (1849-1899)

Realizem (1848-1899) pomeni manj osebno, objektivno opazovanje in zaznamovanje resničnosti. Življenje mu je zanimivo v celoti (vsesestavine življenja). Slovenski realizem je imel dve smeri: ♦ **romantični realizem** (1848-1881): tu se še poznajo vplivi romantike, predromantike, razsvetljenstva. Realizem se že uveljavlja in sicer v poudarjanju stvarnosti (socialni, gospodarski problemi). ♦ **poetični realizem** (1881-1899): prisotni so elementi romantike (Tavčar, Kersnik). Slovenski realizem se počasi približuje pravemu realizmu, konec stoletjega uspe doseči, a je bolj omiljen. Zvrsti: *lirika: domoljubna, refleksivna, ljubezenska (Jenko, Gregorčič) *epika: balada, romanca (Aškerc) *pripovedništvo: roman, novela, povest, črtica, feljton *dramatika: ljudska veseloigra, v kateri je prisotna vzgojna in zabavna analoga, poskus zgodovinske tragedije (Tugomer Levstik, Jurčič)

Pomen:

- ♦ prišlo je do razmaha kratke pripovedne proze
- ♦ pojav prvega slovenskega romana (1866 Deseti brat)
- ♦ pojavijo se prva pomembna književna dela in esejistika
- ♦ prišlo je do prvih izvirnih poskusov v tragediji in komedij

Zgodovinski roman

Visoška kronika je zgodovinski roman, ki ga je Ivan Tavčar objavil leta 1919 v dvanajstih nadaljevanjih v *Ljubljanskem zvonu*. Za popis zgodovine rodov gospodarjev na Visokem si izbral obliko kronike in za pripovedovalca postavil namišljenega kronista, sam pa vzbuja dojem, da je zapiske omenjenega kronista le našel in jih objavil.

Visoško kroniko določajo tri zgodovinske teme; preganjanje čarovnic, preganjanje protestantov in 30-letna vojna. Poleg zgodovinske tematike pa je Tavčar veliko pozornosti namenil tudi domoljubju in ljubezni do zemlje, in sicer z izbiro kmečke snovi, s popisom lepote domačih krajev in jasnimi protinemškimi stališči. Glavna tema romana pa je greh in pokora: pisec kronike Izidor že na začetku pove, da kroniko piše zato, da bo bralec videl, kako so on in njegova družina vse življenje delali pokoro za očetove grehe. To prepričanje prevzame tudi njegov sin Georgius, ki je po očetovi smrti kroniko nadaljeval.

Obnova

Kroniko piše Izidor Kalan, boječ človek, vzgojen v strogem katoliškem duhu. Njegov oče Polikarp, se je v mladosti udeležil tridesetletne vojne v Nemčiji in ko sta se s prijateljem vračala sta ukradla vojaško blagajno, nato pa ga je Polikarp med potjo ubil in si sam prilastil dobiček. S tem denarjem si je kupil lepo posestvo, vendar sreče tudi v tem ni našel, saj ga je vedno spremljal občutek krivde. Bil je grob, surov človek, ki je pretepal ženo in otroka (Jurija in Izidorja). V kleti si je naredil bivališče le zase, kjer je spal, saj ga je ponoči tlačila mora. Nekega dne je sinu, ki ga je zalotil, da hoče pobrati denar, odsekal prst.

Na smrtni postelji je starejšemu sinu Izidorju naročil naj gre v Nemčijo poiskati hčerko umorjenega prijatelja, Agato, in jo pripelje na Visoko, saj je menil, da polovica premoženja pripada njej. Prav tako pa mu je Agato namenil za ženo, kar je Izidor sprejel kot očetovo voljo. Všeč pa je bila tudi sosedu Marksu, ki pa ga ni marala, zato ga je zavrnila. Le-ta pa se ji maščuje tako, da jo obsodi čarovništva. Da bi dokazala nasprotno, mora Agata v reko in če ni čarovnica se bo rešila, drugače pa jo bo tok odnesel in bo utonila. Ko se je že skoraj rešila jo zajame močan tok in odnese. Iz vode jo reši Jurij, ki je bil vanjo na skrivaj zaljubljen in tako si jo pridobi za ženo. Izidor nato odide v vojsko in prepusti posestvo bratu, ko pa se vrne se poroči s sosedo Margareto, s katero je imel sina, ki je šel za duhovnika in piše zadnje poglavje kronike.

Ivan Tavčar

Ivan Tavčar (1851-1923) se je rodil v Poljanah kot kmečki sin. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, v Novem mestu in spet v Ljubljani. Na Dunaju je študiral pravo in postal doktor prava. Bil je najprej odvetniški pripravnik (nekaj časa pri pisatelju Mencingerju v Kranju), nato pa samostojni odvetnik v Ljubljani. Uveljavil se je kot vsestransko aktiven kulturni, javni in politični delavec.

Tavčar je naš najboljši pisatelj pred Cankarjem in je z več svojimi deli (Med gorami, Cvetje v jeseni, Visoška kronika) pomemben klasik naše književnosti. Dela s sodobno tematiko: slike iz Loškega pogorja Med gorami (12 kratkih zgodb ali novel) so najboljši novelistični ciklus našega realizma. Tavčar obravnava v njem svojo domačo pokrajino in njene ljudi, predvsem, ko se borijo za ljubezen in kruh. Tavčar predstavlja podeželje kljub socialnim problemom kot nekaj pozitivnega, nepokvarjenega, medtem ko prihaja iz mesta (= iz civilizacije) zlo. Seznam zgodb je naslednji: Holekova Nežika, Moj sin, Miha Kovarjev, Kobiljekar, Kalan, Grogov Matijče, Tržačan, Kako se mi ženimo, Kočarjev gospod, Posavčeva češnja, Šarevčeva sliva, Gričarjev Blaže.

22. Dragotin Kette: Na trgu

Slovenska moderna: značilnosti, predstavniki

Obdobje:

- Slovenska moderna se uvršča v čas 19. stoletja (1899-1918).
- Pred moderno je bil realizem.
- Pojem moderna se uporablja le v Sloveniji, drugje je to nova romantika.
- Pojavijo se nove teme, novi motivi, novi izrazi in nova mišljenja.
- Čustva so postala pomembnejša od razuma, kar je vodilo k subjektivnosti.

- Pojavijo se tri literarne smeri:
- **Impresionizem** (Kette, Murn)
- **Simbolizem** (Cankar)
- **Dekandenca**

Najpomembnejši so bili pesniki Ivan Cankar, Oton Župančič, Dragotin Kette, Josip Murn Aleksandrov, Alojz Gradnik.

Dragotin Kette (1876-1899)

- Je pisatelj, ki je v obdobju ustvarjanja pisal **novoromantično poezijo** (igriva in hudomušna – obdobje v **Ljubljani**):
Ah, zapojte, Na blejskem otoku, Popotnica
- Obdobje v **Novem mestu** – opisuje kmečko in idilično pokrajino:
Na trgu, Lepa roža, Mlinarjeva hčerka, itd
- Obdobje v **Trstu** – poezija postane čutna in erotična:
Tihe noči, Slovo, Adrija.
- Pisal je tudi impresionistično prozo in dela za otroke.

Na trgu obnova:

- Pesem se odvija čez noč na mestnem trgu. Lirski subjekt je prav pesnik.
Je zaljubljen - ženska pa je zanj nedosegljiva.
- Pesnik v tihi, jasni noči sam stoji na trgu ob vodometu pod Angelinim oknom. Želje njegovega srca se dvigajo do okna, za katerim spi Angela, vendar je ne dosežejo. Pesnikove želje so podobne vodnim kapljam, ki se dvigajo v želji, da dosežejo nebo, pa onemoglo padajo nazaj v bronasto kotanjo. Pesnikove misli se prav tako zaman poganjajo proti Angeli.
- Na trgu je **impresionistična** pesem z ljubezensko temo. Je iz novomeškega obdobja. Nastala je leta 1897, ko je bil Kette nesrečno zaljubljen.
- Pesem je sestavljena iz štirih enakovrednih kitic. Vsaka kitica je sestavljena iz desetih verzov. Ritem je sproščen, pesnik pa to doseže s okrasnimi pridevki ter prestopanjem stopic.

- V prvi kitici vidimo impresije: trg ponoči, luna beži, okolje je mirno, pesnik opazuje naravo.
- V drugi kitici se vidne impresije nagradijo s slušnimi: vodice šume in rosice prše.
- V tretji kitici je narava spokojna in mirna, pesnik pa je notranje nemiren in hrepeneč-
- V četrti kitici, ki je zadnja se ponovi prvi del kitice. Drugi del pa potrди da je pesnik nemiren a potreben ljubezni. Angela pa se zanj ne zmeni.
- Pesem na trgu je podoknica ali serenada. In sicer zaradi motiva ljubezenske tožbe pod dekletovim oknom in zaradi same spevnosti.

Podoknica ali serenada

Prvotno je bila podoknica ali serenada pesniška zvrst provansalskih trubadurjev pozneje pa v Italiji in Španiji, ljubezenska podoknica ob spremljavi kitare.

Snov: V ospredju je mestni trg

(Novomeški) ponoči z vodnjakom in zaljubljenim lirskim subjektom. Lirski subjekt je pesnik sam, ki je zaljubljen in hrepeni po dekletu, ki mu je nedosegljivo.

Oblika

Pesem je sestavljena iz 4 enakih kitic, vsaka je sestavljena iz 10 verzov (4 kratkih sledi en daljši, nato se prvih pet oblikovno ponovi). Na trgu je likovna pesem ima obliko vodnjaka.

Impresionistične prvine

Impresionizem se usmerja k čustvom, čutom ter intuiciji – gre torej za upodabljanje trenutnih vtisov posameznika, ne da bi zraven dodajali karkoli drugega, poudarek je na trenutnosti. Zvrst, ki v literarnem impresionizmu izstopa je pesništvo, saj so impresionisti želeli poudariti enkratne prizore iz življenja in njihove trenutne vtise, zanimanje je bilo usmerjeno v posameznika, kar on čuti in misli, to pa jim je najbolj uspelo z liriko. Pesnike je zanimalo neraziskano duševno področje posameznika. Osrednji pojem postane razpoloženje, pojavijo pa se tudi občutki odtujenosti, osamljenosti, melanholije (značilni so predvsem za Murna). Pokrajina postane osrednji motiv tako v literaturi, kot v slikarstvu (npr. Murn – Pesem o ajdi). Avtorji so se izražali z nenavadnim

Aktualizacija:

Kot Dragotin Kette v 19. stoletju imamo tudi mi mladi probleme z ljubeznijo. Sicer ne stojimo več pod okni deklet, jim pa na bolj moderen način s kratkimi sporočili po mobilnih telefonih izkazujemo naklonjenost, ki so ali pa tudi niso uslišana...

23. Josip M. Aleksandrov: Sneg

Slovenska moderna (začetek 19. stoletja)

- začetek 1899 (izideta Cankarjeva Erotika in Župančičeva Čaša opojnosti), konec 1918 (Cankarjeva smrt in konec prve svetovne vojne)
- Slovenci še vedno pod nemško oblastjo, uradni jezik še vedno nemščina → raznarodovanje Slovencev, predvsem na Koroškem in Štajerskem
 - večina industrije, bančnega kapitala in zemljiških posesti je v rokah tujcev, predvsem Nemcev gospodarski pritiski spodbudijo propadanje → kmečkih posesti, nastajanje proletariata in množično izseljevanje v tujino
- oblikujejo se tri politične stranke: klerikalna, liberalna in socialdemokratska • vzpon v slovenski umetnosti:

o slikarstvo: impresionisti Jakopič, Grohar, Jama, Strnen → prvič se uveljavijo zunaj naših meja, organizirajo skupno razstavo na Dunaju

o glasba: Krek, Lajovic, Adamič o gledališče: Borštnik o arhitektura: Plečnik, Fabiani

o književnost: doseže drugi vrh → prvič se enakovredno uveljavijo vse tri literarne vrste, nastane več književnih zvrsti z veliko umetniško vrednostjo; lirika ponovno stopi ob bok svetovni, pridružita se ji tudi epika in dramatika, ki doseže svoj vrh

- pojavijo se tri smeri: nova romantika, dekadenca in simbolizem

- še vedno se pojavlja tradicija romantike, ustvarjalci se zgledujejo po Heineju, Prešernu in ljudskem slovstvu

Bivanjska tema, motivi

- Murn je eden glavnih predstavnikov moderne poezije (lirik).
- Njegove pesmi so **bivanjske**, osebno izpovedne, razpoloženske, le malo je ljubezenskih.
- Tematika njegovih pesmi je pogosto kmečka, motivi pa so iz narave.
- Pesmi zaznamuje brezdomstvo, tujstvo, hrepenenje, melanholija, revščina, duševna osamljenost, odtujenost in slutnja smrti, kar odraža njegovo nagnjenje k pesimizmu, duševni nemir - težilo ga je dejstvo, da je nezakonski otrok, za katerega se mati ni brigala.

Miselna lirika

Brez bralčevega vložka nobeno besedilo ne deluje, še posebno pa ne umetniško, ki je prav v bistvu strukturirano tako (s praznimi mesti, s plastmi shematiziranih videzov), da izziva bralčevo miselno in doživljajsko dejavnost: zaživi šele v branju ali poslušanju, v vsaki novi recepciji se njegova realnost na novo konstituira. Kje torej potegniti črto med tem, kar je že v besedilu, in tem, kar mu bralec neizbežno doda? Te črte seveda ni mogoče potegniti, je iste narave kot obzorje: je odvisna in obenem neodvisna od nas. Pesem ni to, kar naredimo iz nje, a brez nas tudi ne more živeti.

Sneg Obnova:

- 1. kitica:
Gre za impresijo zimske pokrajine. Slišimo kraguljčke. Drobni sneg pada v neskončnost. Nekje slišimo kraguljčke, na drugi strani pa je molk. Sneg vse utiša ...Pesnik v prvi kitici opisuje vtise (vid, sluh, tip, voh). Impresije upodablja z vizualnimi podobami (drobni sneg, tihi gozd, kraguljčki, molk). Beseda molk v prvi kitici ima dva pomena: prostorski pomen kot tišina, in časovni pomen kot premišljevanje lirskega subjekta.
- 2. kitica:
Govori o smislu bivanja. Gre za neko razmišljanje o svoji ustvarjalni in življenjski moči. Izpostavi vse tri časovne perspektive: preteklost, sedanost in prihodnost. Preteklost je brez teže, smisla. Prihodnost tudi nima teže, smisla. Murnu ostaja samo sedanost. Murn je melanhoničen, osamljen in pesimističen. Narava ga spominja na svojo lastno nemoč.
- *Druga kitica* je **refleksija lirskega subjekta** glede na vtis iz prve kitice. Je razpoloženska in življenjsko izpovedna. **Sprašuje se o prihodnosti**. Le ta je prikazana mistično in nepričakovano. **Sneg** je metafora za minevanje časa, v tem primeru sneg prekrije preteklost; kar je bilo, ne bo nikoli več («...kot v sneg zakopano!»). Pesnik besedo smrt v pesmi Sneg nadomesti z besedno zvezo **tiha plan**, kot spokojna in umirjajoča smrt. Menjavanje neenakomernega ritma v drugi kitici ustvarja **nemir, aritmijo**, ker z odgovorom ne bomo zadovoljni.
- Prva kitica v pesmi Sneg življenje dojema **čutno**, druga kitica pa je posledica prve, življenje dojema **čustveno in razumsko**. Ker so v pesem vključeni čutnost, čustva in razum, lahko govorimo o **sinesteziji**. Ključna filozofska beseda impresija je filozofija trenutka. Ta neskončna in hladna, zaradi nenehoma naletavajočega snega docela gluha in nepregledna pokrajina je prisposoba življenja, družbe, zgodovine.
- AKTUALIZACIJA:

Tudi danes človek kdaj pa kdaj razmišlja o preteklosti, prihodnosti in sedanosti. V današnjem času se dogaja vse hitro – vsi hitimo, vse mora biti hitro narejeno, skoraj nimamo časa, da bi se »ustavili« in premislili o sebi in svojih željah ter načrtih, o tem kaj in kako bi lahko naredili, kaj bi spremenili in kako bi delovali v prihodnje.

24. Oton Župančič: Z vlakom

Slovenska moderna, Oton Župančič

- Župančiča štejemo za enega najpomembnejših predstavnikov slovenske moderne in velja za utemeljitelja slovenske moderne proze, skupaj s Cankarjem. Zajame 50 let svojega življenja v svojih literarnih delih. Najprej se je uveljavil kot pesnik.
- Župančič je pisal tudi otroško poezijo – Mehurčki, Lahkih nog naokrog, Cicibani. Imel je dva sinova.
- Bil je tudi dramatik in je napisal dve dramski deli:
- Veronika Deseniška
- Noč na verne duše
- Župančič je bil zelo pomemben prevajalec. Prevajal je Moliere, Shakespeara, Tolstoja, Balzaca in Danteja

Domovinska pesem

Duma je (poleg nedokončanega Jerale) najdaljša dokončana Župančičeva pesnitev. Gre za eno najznamenitejših slovenskih **domovinskih pesmi**. Prvič je bila objavljena v zbirki Samogovori, uvrščena v zadnji cikel kot nadaljevanje pesmi Z vlakom, v Dumi pa naj bi v celoti izoblikoval svoje razmerje do naroda, domovine in slovenstva. V tem najdemo tematske vzporednice, ki jih je zastavil že Prešeren, nadaljevali pa Gregorčič, Jenko, Stritar in drugi. Župančič je leta bival v tujini in ta čas mu je izostril pogled na domovino, na njeno bogastvo in siromaštvo. Pravi, da je z Duma hotel »pogledati domov z jasnim očesom in čutečim srcem«. Duma obravnava tematiko na nov način, osnovni problem slovenstva vidi v razklanosti med tradicijo in modernim svetom, med idiličnim domačijstvom in kozmopolitizmom. Da bi lažje izrazil dvojnost v pesmi (bogastvo – siromaštvo, domovina – tujina) je pesnitev razdelil na dva dela, vsak del pa spet obvladuje tipična dvojnost (ženski – moški glas, idiličen spomin na otroštvo – zaskrbljujoča sedanost: posledice izseljevanja). Pesnik si torej zastavlja vprašanje – kako v modernem industrijskem svetu, ki zahteva od človeštva predvsem kozmopolitsko obnašanje, ohraniti avtentičnost (lepoto) domovine, hkrati pa jo približati sodobnim razvojnim tokovom. Na to vprašaje pesnik ne najde drugega odgovora kot tistega, ki je podan s končno metaforo o školjki in biseru:

»Školjka na morskem dnu se razbolela je,
V biser stisnila svojo vso bol –
Srce, poeta – boj v tebi razbralo je?

Srce poeta – od nje si bolno.«

Pesnitev se konča z vprašanji, dvomom in negotovostjo. Školjka z biserom ponazori poezijo, nastalo iz bolečine med narodovo in domovinsko usodo. (Prispodobno je pred Župančičem uporabil Gregorčič.)

Predstavniki slovenske moderne

Dragotin Kette

Josip Murn

Ivan Cankar

Oton Župančič

Z vlakom obnova:

V pesmi nastopa pesnik sam, zato je pesem lirski ali izpovedni. Tematika pesmi je domovinska, kajti s to pesmijo je napisal hvalnico svoji domovini. Opisuje lepoto domače zemlje, ljubezen do rodne kraja, domovine in države. Zunanjega dogajanja skoraj ni. Opisuje le odhod in nato premikanje drvečega vlaka, ki se oddaljuje od ljubljene domovine. Drugo je le prikaz domače pokrajine pesnika, ki zapušča svojo domovino. Skozi okno opazuje podobo nočne Ljubljane, vidi grad in Šmarno goro. Vlak ponazarja demona, ki pesnika pelje v tujino. Ta verz se ponavlja v refrenu "Pošastno sopihajoč kot demon vlak gre v noč." Tujine se ne veseli, prosi pa jo, da mu da navdih za novo veliko pesem domovinske ljubezni. Jezik v pesmi je bogat, slikovit. V pesmi se pojavljajo nasprotja in poosebitve. Uporablja tudi okrasne pridevnike.

Sporočilo

Pesem je nastala ob pesnikovem odhodu v tujino. Opisal je svojo žalost ob slovesu. V pesmi je najti tudi bolečino, strah in osamljenost, ki se loteva pesnika, ki zapušča domači kraj - domovino, ki jo ima pesnik strašansko rad.

Pesem je sestavljena iz 16 kitic. Oblika pesmi je svobodna in kritična. Pesem je razdeljena na različno dolge odstavke, tudi verzi so različno dolgi. V pesmi se ponavlja refren "Pošastno sopihajoč kot demon vlak gre v noč", ki pesnika opozarja na kruto ločitev od domovine.

Pesnikov jezik je bogat, slikovit in slikarsko zelo nazoren. V pesmi so prisotni okrasni pridevniki, zamenjan vrstni red, nasprotja, primere ali komparacije, poosebitve, ponavljanja, vzkliki, pretiravanja. V pesmi nastopa tudi ritem. To vse so značilnosti svobodnega verza.

Domovina je ena

Mladi razmišljamo malo drugače kot pesnik.

Slovenija je sicer lepa in je naša domovina in seveda se pred tujci radi pohvalimo z njo, saj ima veliko naravnih lepot. Vendar smo tudi kritični do nje, saj skoraj ne vidimo prihodnosti... V današnjem času skorajda ni zaposlitev, brez zaposlitve pa ne moreš biti samostojen, si ustvariti družine in uživati v svoji domovini. Zato se veliko mladih, tako kot pesnikih odpravljajo v tujino. Vendar imajo pred očmi, da bodo dobili v tuji državi to česar doma ne morejo in se

po eni strani veselijo odhoda iz domovine in prihoda v tujino, po drugi pa vedo, da si v tujini pač vedno tujec.

25. Ivan Cankar: Hlapci

Družbeno zgodovinsko ozadje

Leta 1907 so Slovenci lahko prvič volili na podlagi splošne in enake volilne pravice. K sodelovanju je bil s strani Jugoslovanske socialnodemokratske stranke zaradi zavzemanja za podobne cilje in vrednote povabljen tudi Ivan Cankar. Le-ta je pozneje na volitvah izgubil, saj volilni sistem ni dopuščal uspeha manjšim strankam. Zmagala je slovenska ljudska stranka in veliko ljudi, ki je v tem videlo materialno korist, je prevzelo njena načela in cilje. Poleg tega pa se je začelo pritiskati na liberalni del učiteljstva, naj opustijo svoj svobodomiselni nazor, saj naj bi bil ta neprimeren za vzgojo in izobraževanje mladine.

Cankar v prvih dejanjih drame opisuje učinek zmage klerikalne stranke na volitvah leta 1907. V učiteljskih krogih se nekdanji liberalci uklanjajo novi ureditvi, zapuščajo svoje kroge in izdajajo tovariše, ki so ostali zvesti liberalnim idejam. Spočetka v drami prevladuje satirični ton, v sklopu katerega avtor uvede tudi glavnega junaka - nekomformističnega Jermana, ki se ne želi podrediti novemu redu. Učitelj mora zaradi svoje upornosti prevzeti slabše službeno mesto. V drami satirične tone zdaj zamenjajo tragični, nad katerimi v četrtem in petem dejanju prevladata ideja etične krivde in očiščenja. Slednji sta povezani z Jermanovim trpljenjem ob materini bolezni in smrti. Občutek krivde, ki se v njem zbudi zaradi matere, ga malodane pripelje do samomora. V zadnjem trenutku ga reši in za novo življenje prenovi odpuščajoči glas mrtve matere. Velik pomen imata v drami še župnik, ki predstavlja voljo do moči in politična ideja proletariata, utelešena v kovaču Kalandru. Župnik je najmočnejši Jermanov protiigravec, kovač Kalander pa učitelju stoji ob strani.

Ivan Cankar je bil slovenski pisatelj, esejist dramatik pesnik in politik rojen 10. maja 1876 na Vrhniki rodil se je v hiši Na klancu 141 kot eden od dvanajstih otrok obrtniško-proletarske družine. Leta 1882 se je vpisal v osnovno šolo na Vrhniki, leta 1888 pa na ljubljansko realko Poleg Murna, Ketteja in Župančiča ga uvrščamo ga med štiri predstavnike slovenske moderne. leta 1899 izide njegova prva pesniška zbirka Erotika in skupaj s Župančičevo čašo opojnosti veljat to leto za začetek slovenske moderne. Vendar je pesništvo kmalu zapustil in začel pisati prozo in dramatiko. Pod vplivom romantike, naturalizma, dekadence, simbolizma in impresionizma je pisal povesti, novele, romane, črtice in dramska besedila.

Dramska dela pod vplivom Ibsena (*Kralj na Betajnovi*) in Gogolja, pozneje pa nove romantike V njegovih delih prevladuje tematika posameznika v sporu z delavskim in vaškim, malomeščanskim vsakdanjikom, opazijo pa se tudi številne družbenokritične ideje Značilnosti moderne so : simbolizem, dekadence, zvočen jezik, sproščeni verzi, raznolikost tem (od političnih in nacionalnih do ljubezenskih)

Cankar ukvarjal tudi s publicističnim pisanjem, kritiko in esejistiko (*Krpanova kobila*, *Slovenski umetniki na Dunaju*, *Naši umetniki*)

literarno gibanje: Simbolizem (književnost), Moderna umetnost

Književna vrsta

Hlapci - satirična drama Ivana Cankarja, prvič izdana leta 1910 v Ljubljani in prvič uprizorjena leta 1919 v Trstu ta čas je Slovenija spadala k Avstro-Ogrski, uradni jezik je bil nemški.

vrsta dela: satira, besedilo je nastalo kot kritika in ga uvrščamo med politične socialne družinske drame. sestavlja jo 5 dejanj :

- v prvem dejanju so vsi zbrani v gostilni in čakajo na rezultate volitev . Vname se bučna razprava o možnih rezultatih in posledicah, vsi prisotni se potegujejo za zmago liberalcev.
- V drugem dejanju je prikazan prizor pospravljanja knjižnice v katerem iz knjižnih polic mečejo vse kar ni strogo cerkveno in vse kar ni pogodu novi klerikalni oblasti. Edini, ki se upre je Jerman zato se ostro sporeče z župnikom, kar zaplete zgodbo.
- V tretjem dejanju Jerman in Kalandar modrujeta kakšni so vzroki , da so se vsi zahrbtno obrnili proti lažnim idealom.
- V četrtem dejanju, je prikazano srečanje "antikristov" v gostilni , ki se nato sprevrže v pretep, ko hoče zavedeno ljudstvo ubiti Jermana.
- V petem dejanju se Jerman preda. Pripravi se za odhod na Goličavo, kamor so ga premestili . Svojo štafetno palico preda Kalandru. Tako se drama konča z zlomom glavnega idealista in protagonista.

Dramski konflikt je akcijska ali duševna napetost med nosilci dramskega dogajanja.

Satiričnost:

Satira je lahko:

delo, ki na oster, zbadljiv način prikazuje resničnost, življenje (lit.),

način pisanja, kjer prevladuje ostro, zbadljivo prikazovanje resničnosti, življenja (knjiž.).

Ahilova peta

je usodna slabost nekoga ali nečesa močnega in nepremagljivega, ki lahko povzroči njegov propad. Izraz izhaja iz grške legende o Ahilu, junaškemu bojevniku, ki je veljal za nepremagljivega. Kot dojenčku mu je bilo po legendi prerokovano, da bo umrl zaradi puščice v nogi, zato ga je po eni od različic mita njegova mati Tetija potopila v reko Stiks, kar naj bi mu dalo nadnaravno neranljivost.

26. Ivan Cankar: Gospod stotnik

Pisateljev razvoj delimo na tri obdobja

MLADOSTNO OBDOBJE (1891-1900) ali obdobje začetnega epigonstva, realizma in dekadence

ZRELO OBDOBJE (1900-1909) ali družbeno kritično obdobje

POZNO OBDOBJE (1909-1918) ali psihološko ali etično obdobje

Črtica

GOSPOD STOTNIK- je impresionistično zaznamovana črtica zbrana v zbirki črtic podobe iz sanj katera je poslednja knjiga Cankarja. v njej je zbranih 31 črtic in je predstavitev osebnega doživljanja in razmišljanja. V besedilu se resničnost spreminja v sanje, ki so predstavljene subjektivno in simbolistično.

Črtica je senca prave resnice, kot že v njenem uvodu piše. Avtor opisuje grozljiv, namišljen dogodek kako Smrt izbira kdo bo umrl in kdo ostal živ. Poseben vtis naredi opis stotnika ko se obrne, saj bralec pričakuje, da je stotnik živ človek, čeprav avtor že pred tem namiguje, da stotnik ni človek. Podobo stotnika je uporabil kot simbol za vojno.

značilnosti črtice :

Kratka pripoved, večinoma je opisan le en dogodek, poudarek je na čustvih, veliko je okrasnih pridevnikov, malo nastopajočih oseb.

Simbolika

Osrednji simboli so:

gospod stotnik, ki predstavlja smrt;

mladi vojaki, ki predstavljajo življenje;

uvelo drevo, umazano dvorišče, ki predstavlja propad.

Ideja, opis pesmi

Pisatelj pripoveduje svoje sanje, kako gleda skozi okno, kasarni{ke barake v Judenburgu, kjer je moral nositi vojaško suknjo in vidi mlade fante, ki stojijo v vrsti in čakajo na usodo. Njihova usoda je bil Gospod stotnik," visoko iznad megle se je dvigal njegov črni plašč." Prisotne so zle slutnje prve svetovne vojne, kjer smrt ne izbira, ne po lepoti, ne po stanu in ne po priljubljenosti.

Pesem se začne v realnosti s tem, ko se avtor prebudi v jesensko rosno, megleno jutro. Ta dan je že mejil na zimo, saj so bili bližnji vrhovi že pobeljeni s snegom. Ko se zbudi najprej pogleda skozi neumito okno vendar kljub temu razloči vse kar se zunaj dogaja. Zgodba preide na dvorišče. Le – to je umazano s prahom, katero se je že spremenilo v blato. Pod bližnjim orehom stoji vojak kateri vodi svojo četo, napravljeno da takoj stopi v boj. Avtor opazi, da so vsi fantje mladi, še skoraj otroci; pripomni, da na enem kraju še ni videl toliko mladih lic. Podrobno opiše vojake: stoje kakor da bi bili iz kamna, telesa pa so jim rahlo upognjena pod težo nahrbtnikov. Vsi vojaki gledajo svojega nadrejenega – stotnika in

njegovega pomočnika praporščaka. Stotnik si je ogledoval svojo četo in naključne vojake izprašal nekaj vprašanj, vedno pa je postavil vprašanje: »Kako ti je ime?« Ta imena je praporščak vestno in skrbno zapisal na papir. Vsak vojak čigar ime je bilo zapisano je postal bled. Na koncu čete pa se stotnik obrne in avtor kot da bi na skrivaj opazoval iz hiše vidi, da stotnik ni nič več kot okostnjak, mrtvec, ki se imenuje Smrt. Stotnik pošlje četo v boj.

27. F. Kafka: Preobrazba

Evropska književnost od začetka 20. stoletja do 2. svetovne vojne Odmik od tradicionalnih smeri, moderna,

V evropski književnosti se je v začetku 20. stoletja razvijalo več književnih smeri. Književnost je temeljila na literarni dediščini realizma, nove romantike, dekadence in simbolizma. Kmalu po letu 1900 pa so se razvile modernejšie književne smeri, ki jih s skupnim izrazom imenujemo modernizem (ekspresionizem, futurizem, kubizem, dadaizem, nadrealizem, eksistencializem). Modernizem pomeni odmik od tradicionalnih smeri in pojav velikih vsebinskih, jezikovnih in oblikovnih sprememb v književnosti. Modernizem je zanikal družbena merila lepote in morale ter prikazoval resničnost skozi tok posameznikove zavesti, sanje in podzavest. Na nastanek novih književnih smeri so vplivale velike zgodovinsko-politične odločitve, dve svetovni vojni in velike spremembe v razvoju industrije in tehnologije. Te spremembe pa so prav tako vplivale na življenje človeka ter na njegov odnos do sveta in umetnosti. Vpliv in posledice so bili največkrat negativni, kar je pri človeku povzročilo občutek negotovosti, izgubljenosti, strahu pred prihodnostjo in kaosa. Najpomembnejši predstavniki modernizma so : v liriki Federico Garcia Lorca, v epiki Marcel Proust, James Joyce in FRANZ KAFKA, v dramatikii pa Bertolt Brecht

Kratka vsebina:

Gregor Samsa je trgovski potnik, ki dela da bi odplačal očetov dolg. Boji se šefa, vedno je napoti, vedno premalo naredi, močno je obremenjen z družino. Živi z zelo strogim očetom, z materjo ki je podrejena očetu in s sestro. Nekega jutra, ko se zbudi, je preobražen v hrošča. Najprej misli, da samo sanja, a kmalu ugotovi, da je res hrošč. Ko so ga domači videli, tega niso dojeli. Zato je obsojen na samoto. Dogajalni prostor je skrčen na Gregorjevo sobo, le skozi majhno okno Gregor vidi nebo, ki je zmeraj pusto, sivo in oblačno. Družina, v kateri ni ljubezni, se ga sramuje in ga hoče uničiti. Ker je Gregor prej vsak mesec prinesel domov plačo, s katero se je družina preživljala, sedaj to ni bilo več mogoče, zato so začeli oddajati sobe. Gregorja so morali ves čas skrivati pred podnajemniki. Zanj nekaj časa skrbi sestra, kasneje pa se tudi ona naveliča. Gregor spozna, da je vsem odveč in da je nezaželjen. Zelo oslabi in naredi samomor, tako da se zvali na hrbet. Najde ga služkinja, ga pomete in ga vrže ven. Po Gregorjevi smrti nastopi odrešitev za vse.

Družina se po dolgem času odpravi na sprehod. Oče in mati opazujeta razposajeno hčer in ugotovita, da je mlada in lepa in godna za možitev. Zunanji dogajalni prostor se naenkrat razširi in namesto dežja posije sonce. Preteklost je pozabljena, bistvena je samo bodočnost in prihodnost hčere.

Zgradba:

Delo ima tipično novelsko zgradbo: tridelno zgradbo nakaže že Kafka, s tremi oštevilčenimi poglavji. V prvem poglavju je zaplet (preobrazba v hrošča), v drugem poglavju je vrh (Gregorjevo duševno in telesno trpljenje v položaju izobčenca), tretje poglavje predstavlja razplet in katastrofo (Gregor umre, družina ga kmalu pozabi).

Novela:

Za novelo je značilno, da je krajša prozna pripoved, lahko tudi v verzih. Dogajalni prostor je samo en in vse dogajanje je zaokroženo okoli osrednjega dogodka ali konflikta in se razplete v kratkem času. Konec je presenetljiv in nepričakovan. Nastopa malo oseb. Novela ima dramski trikotnik.

Tematika, motivi

V noveli pisatelj tematizira problem odtujenosti v medčloveških odnosih, odnos malomeščanskega okolja do umetnosti, posameznikovo iskanje življenjskega smisla in njegovo lastno krivdo za tragičen bivanjski položaj. Okolje, tudi najbližje, izobči drugačnega posameznika, še zlasti če ni uporaben. Malomeščansko okolje, ki se peha za gmotnimi dobrinami in neguje predvsem svoj zunanji videz ter ugled, ne pozna usmiljenja in človečnosti. Gregor je kot hrošč popolnoma nekoristen, zato se ga je potrebno znebiti.

Preobrazba ni privlačna za povprečnega človeka, saj v ljudeh vzbuja gnus in odpor. Motiv preobrazbe ima simbolni pomen in kaže na posameznikovo doživljanje samega sebe in medčloveških odnosov. Motiv prehranjevanja pomeni vztrajanje pri življenju, motiv slike z damo v kožuhu poznavalci razlagajo kot prikrito erotiko, motiv ure predstavlja človekovo ujetost v času, motiv sobe postane simbol ujetosti v svetu. Motive združimo v temo in vidimo, da novela govori o izgubljenosti posameznika, o odtujenosti med ljudmi, o občutku krivde, strahu, utesnjenosti, nasilju družbe nad posameznikom.

Franz Kafka:

Franz Kafka se je leta 1833 rodil v Pragi, v podeželski češko-judovski družini. Oče je v želji po socialnem statusu spremenil jezik družine v nemščino. Franz je sprva želel študirati filozofijo, vendar je pozneje pristal na pravo. Delal je v zavarovalnici. Živel je na meji med revščino in svojim socialnim poreklom. Živel je v času Flauberta, Dostojevskega, Prousta... Pisal je romane, dnevnike, zapiske ter kratke zgodbe. Povsod se je počutil kot tujec in preganjanega od vsega sveta. Umril je za jetiko leta 1924. Problemi porekla Franza Kafke so tujstvo, drugačnost, individualističnost, osamljenost. Bil je tujec med Čehi (Nemec), tujec med Nemci (Žid), tujec med domačimi (umetnik), tujec med zdravimi (jetika).

Avtobiografske značilnosti:

Novela Preobrazba (1916) je moderna pripovedna groteska. V njej je stvarnost prikazana s pomočjo nenavadnih, popačenih likov, posamezni pojavi pa so prikazani v pretirani obliki, podobno kot v karikaturi. To je značilno tudi za klasično grotesko, v moderni pa gre poleg tega še za doživetje nesmiselne ali neskladne stvarnosti. Preobrazba v mrčes je literarna podoba posameznikovega doživljanja samega sebe in medčloveških odnosov.

Aktualizacija: Nerazumljenost v okolju

To, kar se je zgodilo Gregorju se lahko zgodi vsem, še posebej tistim, ki so stalno pod stresom, imajo skrbi zaradi dela ali pa tistim, ki ne vedo več za kaj živijo. To, da se je Gregor spremenil v hrošča pomeni ne pomeni, da je postal hrošč, ampak da se je njegova "duša" spremenila in se je odtujil od realnega sveta in se odločil za smrt. Takih primerov je veliko po svetu, ljudje si enostavno vzamejo svoje življenje, saj ne vidijo več smisla v življenju.

28. S. Kosovel: Ekstaza smrti

Srečko Kosovel je v svojem življenju šel čez tri obdobja, vendar se ga najbolj spominjamo kot ekspresionista, kjer je pustil največji pečat.

Ekspresionizem (1910-1925)

Ekspresionizem je umetniška smer, ki je nastal kot kontrast termina impresionizem (impresio - vtis), izhaja iz latinščine expressus, kar pomeni iztis. Nastane predvsem kot posledica človekove stiske ob grozeči svetovni vojni. Izraža dvom in razočaranje nad industrializacijo in urbanizacijo, tesnobno občutje ob razkroju humanističnih idealov ter zahteva duhovno preroditev človeka in sveta. Bistvo ekspresionizma je deformacija stvarnosti: avtor deformira predmet, iztisne občutke na predmet. Pojavi se v vseh treh književnih zvrsteh (drama, poezija in proza).

Na slovenskem traja od 1918 do 1930. Značilne ekspresionistične prvine najdemo v delih Srečka Kosovela, Antona Vodnika, Ivana Preglja in Slavka Gruma.

Delo Srečka Kosovela:

Impresionizem

Srečko Kosovel je sprva pesnil pod vplivom moderne, posebej impresionizma J. Murna. Prevladujoči motivi so kraška pokrajina, mati in smrt, pogosto s simbolnim pomenom (pesmi Balada, Bori, Vas za bori, Slutnja). Tako najobsežnejši del njegovega pesništva govori o Krasu, zaradi česar ga imenujemo »lirik Krasa«, kjer srečujemo impresije, ki pogosto preraščajo v prispodobo narodne ogroženosti, motive, v katerih je upodobljena ljubezen do matere in dekleta, pa izpovedi, v katerih se oglašata slutnja smrti.

Ekspresionizem

Kosovel je iz impresionističnega bežnega izražanja vtisov prešel v ekspresionizem in razvil vizionarno, družbeno in religiozno tematiko z osrednjo idejo o osebni in kolektivni apokalipsi, ki v sebi nosi očiščenje krivde in stvarjenje novega etosa. Znan je bil tudi po svojem disharmoničnem izražanju čustev.

Tako precej pesmi govori o družbenih krivicah, o mračni usodi Evrope (Ekstaza smrti) in o neizogibnosti revolucionarne preobrazbe sveta (Rdeči atom).

Ideja in slog

Velik delež v Kosovelovem opusu predstavljajo tudi njegove t. i. konstruktivistične pesmi (konsi), ki so izšle v pesniški zbirki Integrali, in so najmodernejši tip slovenske poezije.

Svet se mu je zdel tako temen, da si ga je želel razstaviti in nekako spet sestaviti nazaj. Svoje pesmi je prikazal v obliki geometrijskih likov, matematičnih obrazcev, izstriženih črk itd.

Konstruktivistične pesmi so bile po njegovi smrti izdane v pesniški zbirki Integrali 26. (1926)

Interpretacija: Ekstaza smrti

Spada med najznamenitejša besedila ekspresionizma. Tema je občutje kaosa, katastrofe, smrti celotne civilizacije. Podobe so vizionarske, sanjsko neresnične, pretirane, kar spremeni svet. Pesem je ekspresionistično vizionarska.

Bolj znana in pomembnejša dela:

- -Izbrane pesmi (1931)
- -Zlati čoln (1954)
- -Moja pesem (1964)
- -Ekstaza smrti (1964)
- -Integrali 26 (1967)
- -Naša bela mačica (1969)
- -Sonce ima krono (1974)
- -Pesmi (1983)

Kapitalizem nekoč in danes

Mislim, da so pesmi Srečka Kosovela v današnjem času še kako aktualne. Tudi današnje dni se dogajajo velike krivice po svetu, prevladuje kapitalizem in razpon med družbenimi sloji se veča, točno tako kot se je tudi v času Kosovelovega življenja. Sploh Ekstazo smrti, v kateri je opisoval temačno prihodnost Evrope, lahko popolnoma umestimo v današnji čas. To, da se zgodovina ponavlja lahko razberemo predvsem iz njegovih ekspresionističnih del, kjer se je še najbolj izpovedoval in opisoval temno prihodnost Evrope, ter nasploh temno prihodnost človeštvu. Na žalost vse to lahko razberemo tudi iz današnje družbe, saj ima kapitalizem oziroma denar spet vedno večji vpliv, ljudje pa spet pozabljamo, da je gnoj zlato in zlato gnoj, ter da je oboje enako nič.

29. P. Voranc: Boj na požiralniku**Socialnorealistična novela, jezik in slog**

Boj na požiralniku je novela socialnega realizma, saj prevladujoča tema predstavlja usodo malih ljudi. Dihur se skupaj s svojo družino bori za zemljo, ki mu jo uničujejo požiralniki. Dogajanje je prestavljeno v stvarni svet, osebe so resnične. Prežih prikazuje predvsem njihovo socialno stanje in položaj, medtem ko ga njihova psihološka stran manj zanima. Dihurji so pripadniki izkoriščevalskega razreda, povsem odvisni od narave in socialne skupnosti v kateri živijo. Hrepenijo po dobrem srečnem in pravičnem življenju.

Pisateljev slog je stvaren, realističen, a nazoren in izrazito bogat. Neživo naravo opisuje kot živo bitje. Besedilo ima veliko narečnih besed, njegove besede pa so ekspresivno obarvane.

Pisatelj oblikuje snov z dramatično ostrino. To doseže predvsem s sunkovitim zaporedjem dogodkov in dialogom, značilno dramatsko prvino. Dramatske prvine prepleta z epskimi; v tretji osebi pripoveduje o boju Dihurjev s požiralniki

Socialni realizem:

Obdobje socialnega realizma se začne okoli 1930 in doseže vrh tik pred drugo svetovno vojno. Zgledi socialnega realizma so izhajali še po letu 1950, čeprav ni bil več vodilna književna smer. Socialni realizem je prikazoval življenje delavcev, kmetov, izobražencev v razmerah stare Avstro-Ogrske in kraljevine Jugoslavije. Kritično se je opredelil do vladajočih meščanskih slojev, poudarjal boj za boljše življenje in težil k propadu stare družbene ureditve ter nastanku pravičnejše.

Obnova:

Dihurjevi so bili revna družina s petimi otroki in majhno kmetijo. Zemlja je bila ilovnata in slabo rodovitna. Zemljo so uničevali tudi požiralniki, vodne žile, ki so iz globin udarjale na površje zemlje. Dihur je že kot deček občutil socialne krivice, saj je šel za pastirja k bogatemu kmetu, ki ga je pretepal. Zato je ušel domov, toda oče ga je do nezavesti pretepel in poslal nazaj h gruntarju. Ko je postal gospodar na zemlji in ta ni dajala dovolj za preživetje številne družine, je hodil gozdarit v Savinjsko dolino. Z naporom je vzredil dva vola, ki sta kmalu poginila.

To je družino zelo prizadelo, saj sta vola poleg zemlje pomenila vir preživetja. Dihur in žena sta še bolj garala in delala tudi pri sosedih. Toda Dihurka je zaradi pretežkega dela in trpljenja umrla, zato je moral Dihur prevzeti družinske skrbi. Nekoč je njihovo njivo napadel nov požiralnik, ki ga je skušal Dihur zamašiti. Pri tem se je hudo ranil in umrl. Otroci so sami skrivaj pokopali očeta. Toda ljudje so kmalu ugotovili, kaj se je zgodilo, zemljo je prevzel bogat сосед, otroci pa so šli služiti.

Interpretacija

Novela je izšla v reviji Sodobnost leta 1935, nato pa leta 1940 v zbirki novel Samorastniki. Tudi po tej noveli je bil posnet film z istoimenskim naslovom (1980), režiserja Janeza Drozga. Vlogo očeta Dihurja je igral Bert Sotlar.

Novela je sestavljena iz sedmih poglavij in ima izrazite dramatske prvine. Zgodba je bolj kot ne tragična in žalostna. Govori o tem, kako so ljudje pred mnogo leti živeli na kmetiji.

Novela je nastala v socialnem realizmu.

Prežihov Voranc

Rodil se je leta 1893 v Kotljah na Koroškem. Ker se zaradi revščine ni mogel šolati, je kot samouk delal na domači kmetiji. Leta 1911 je odšel v Trst iskat zaposlitev, nato v Gorico in Celovec. Po vrnitvi je nadaljeval šolanje v Ljubljani in na Dunaju.

V 1. svetovni vojni je bil vojak v soški fronti in dve leti vojni ujetnik. Aktivno se je vključil v politiko in delavsko gibanje, zato je bil zaprt. Kot predstavnik mednarodnega delavskega gibanja je prepotoval skoraj vso Evropo. Leta 1939 se je vrnil v domovino in kljub vojni ilegalno nadaljeval s svojim delom. Leta 1943 so ga ujeli in zaprli Italijani, Nemci pa so ga poslali v koncentracijsko taborišče, kjer je ostal do konca druge svetovne vojne. Po vojni se je naselil v domačem kraju in želel posvetiti pisateljstvu. Zaradi srčne bolezni je leta 1950 umrl. Je najpomembnejši pripovednik socialnega realizma in literarni samouk. Pisal je črtice, povesti, novele in romane. Njegova najpomembnejša dela so vojni roman Doberdob, romana Požganica in Jamnica, zbirka črtic Solzice in zbirka novel Samorastniki.

Na kratko:

- najpomembnejši pripovednik socialnega realizma
- literarni samouk
- črtice, povesti, novele, romani
- vojni roman Doberdob
- romana Požganica, Jamnica
- zbirka novel Samorastniki
- noveli SAMORASTNIKI, BOJ NA POŽIRALNIKU

30. M. Kranjec: Režonja na svojem

Socialno realistična novela

Novela je socialno realistična saj govori o tako imenovanem malem človeku, ki v krivičnem družbenem redu na začetku trpi, vendar se s pomočjo zvijače uspe dvigniti in zaživeti na bolje. Mali ljudje so vstrajni in žilavi, uporniški in samozavestni in prav s temi značilnostmi je Režonja dobil priložnost za boljše življenje. Vseeno pa je v besedilu prisotna krivda in zavedanje, da je to kar je naredil greh, ki ga je moral na koncu za dobrobit svoje družine odnesti v grob.

Obnova

Režonja se je po štirih letih vrnil s prve svetovne vojne. Upal je, da bo življenje siromakov zdaj boljše. Bili so namreč tako revni, da še za hrano niso imeli. Sanjal je o zemlji, ki jo je obljubljal Franc Jožef. Tedaj pa pride na obisk njegov sosed Bergmann, po rodu Žid. Začel je razlagati, kako je prišel v to vas in ni imel ničesar, sedaj pa ima denar, trgovino, hlev in živino, toda sedaj mu hočejo vse pobrati. Zato se je odločil, da bo vse prodal, denar pa skrnil. Režonja pa je videl, kam je Žid skrnil denar. Vzel je zabojček in ga skrnil v votlo deblo drevesa v gozdu nad hišo. Po dveh letih je Režonja že pozabil na vojno, toda stradali niso ta čas, kaj dosti pa tudi niso kupovali, ker bi jih lahko odkrili. V deželi pa so ravno delili grofovsko zemljo. Režonja se je zagrebel in dobil šest oralov zemlje. Jeseni se je Režonja odločil seči v zabojček in si kupiti svoje brane, plug in kol. Vsake toliko časa ga je zapekla vest zaradi kraje denarja, tako da je moral iskati opravičilo za to dejanje. Triindvajsetega leta se je Katica, njegova starejša hči odločila da se poroči. Čez čas se je Režonja odločil, da bo sezidal tako domačijo kot je ni v celi vasi. In res je napravil opeko, najel zidarje in čez nekaj mesecev je bila hiša gotova. Otroci so se začeli ženiti in kmalu so ostali samo Režonja, Geda, zet in najmlajša. Zaradi starosti so začeli Režonjo izpodrivati, nič več mu niso pustili delati, saj so mislili, da mu je težko. Ker pa je Režonja v delu užival je spet segel v zabojček ter si na skrivaj kupil oral najlepše zemlje. Ta oral je obdeloval tako skrbno kot še nobenega. Toda nekega dne ga je zadela kap in ohromel je po eni strani. Ko je na vozičku Režonja počasi umiral ga je obiskal Bergmann, kateremu še vedno ni dal miru tisti zabojček. Toda Režonja svoje kraje ni priznal in tako skrivnost odnesel v grob.

Glavne osebe:

Jožef Režonja: prikazan kot zvit, trden, priden, iznajdljiv človek. Zemlja mu na svetu pomeni več kot vse ostalo.

Žid Bergman: trgovec, lastnik velikega grunta.

Žena Geta: delovna, poštena ženička, čustvena.

Otroci: Anica, Naci, Barica, Katica.

Tema: navezanost malega človeka na zemljo in čustven odnos do je (Režonja dobi svojo zemljo).

Čas dogajanja: po prvi svetovni vojni (ko so delili grofovsko zemljo).

Kraj dogajanja: Prekmurje.

Miško Kranjec

Miško Kranjec se je rodil 15.9.1908 v Veliki Polani pri Lendavi. Rasel je v revnih razmerah, ker pa je bil zelo nadarjen, so mu učitelji omogočili, da je šel v ljubljansko gimnazijo. Tu se je kmalu priključil revolucionarni mladini. Po končani gimnaziji je študiral slavistiko, vendar študija ni dokončal. Naselil se je doma in se popolnoma posvetil pisateljevanju. Bil je urednik naprednih časopisov, ki so izhajali v Prekmurju, in je v letih 1934 do 1935 urejal glasilo Komunistična partije Slovenije Ljudsko pravico, ki je tedaj izhajala v Lendavi. Leta 1944 je odšel v partizane. Po vojni pa je opravljal uredniške vloge.

Pisateljevo delo obsegajo novele, povesti in romani, ki pripovedujejo o Prekmurju. In prav prekmurske značajske posebnosti, sublimirane v Kranjčev jezik in slog, so prispevale k impresivni prepoznavnosti njegove literature: melanholičnost in z njo povezana pasivnost literarnih oseb, nagnjenost k razpoloženjskemu meditiranju, mehko pripovednega ritma, a tudi kompozicijska ohlapnost in fabulativna ekstenzivnost. Kranjec zna življenje dobro opazovati in prikazati, za njegovo pisanje je značilno čustveno razmerje do ljudi in narave, zlasti do prekmurske zemlje. Kranjec je eden naših večjih pisateljev, saj je napisal več kot 50 knjig. Pisatelj je vnesel v knjižno slovenščino nekaj prekmurskih izrazov, ki dajejo njegovemu jeziku sočnost in barvitost.

Umre 8.6.1983 v Ljubljani.

Dela:

Novele: Sreča na vasi (1933), Tri novele (1935), Tihožitja in pejsaži (1945), Majhne so te stvari (1947), Pomlad (1947), Imel sem jih rad (1953), Ukradena ljubezen (1965).

Povesti: Južni vetrovi (1937), Samotni otok (1947), Nekoč bo lepše (dve povesti 1954), Čarni nasmeh (1956), Macesni nad dolino (1957), Na cesti prvega reda (1967), Pot med blažene (1978).

Romani: Predmestje (1933), Os življenja (1935), Zalesje se prebuja (1936), Kapitanovi (1938), Do zadnjih meja (1940), Pesem gora (1946), Fara Svetega Ivana (1947), Pisarna (1949), Pod zvezdo (1950), Zgubljena vera (1954), Vrabci na dvorišču (1962).

Črtica: Mesec je doma na Bladovici (1958)

Satira in razmišljanja: Nekaj bi vam rad povedal (1954)

31. K. Destovnik-Kajuh: Bosa pojdiva

Književnost med 2. svetovno vojno, Književnost v NOB (1941-1945)

NOB je oznaka za slovensko književnost, kakršna se je razvijala v tesnem stiku z narodnoosvobodilnim gibanjem. Slovenski kulturniki so bili povezani preko OF. 1941 je znotraj OF sprejet sklep o kulturnem molku nemški okupator je na Štajerskem in Gorenjskem prepovedal vsako kulturno elovanje v slovenščini italijanski okupator pa je dovoljeval delovanje slovenskim kulturnikom pod pogojem, da se prilagodijo fašističnemu duhu in sprejmejo italijansko cenzuro.

Posledice

OF je bojkotirala vse okupatorjeve kulturne prireditve slovenski kulturniki so se tako odpovedali vsakemu javnemu delovanju (izdajanju knjig in revij, javnim nastopom, pisanju v tuje publikacije ...).

Delovanje slovenskih kulturnikov

Slovenski kulturniki so organizirali ilegalne kulturne akcije kot so tiskanje pesniških zbirk, literarnih revij, glasil, delovanje radia Kričac uprizarjali drame na osvobojenih ozemljih prirejali recitale tiskali časopise propagandno gradivo leposlovne knjige (v njih pa objavljali pesmi, drame, prozo).

Literarne vrste in zvrsti Književnost NOB so ustvarjali pisci, ki so odšli na osvobojeno ozemlje in živeli v partizanskih enotah. Glavna vrsta slovstva v NOB je bila lirika – pisali so predvsem partizanske pesmi, od pripovedništva pa se je uveljavila samo krajša proza, črtica in novela. Partizansko gledališče je dajalo več možnosti za razvoj dramatike. Ta se je izoblikovala predvsem v smeri skečev in enodejank. V tem času so se začele spet uveljavljati ljudske pesmi, ki so oživile tradicijo ljudskega pesništva.

Partizanski pesniki so pretežno "samorastniki", torej nešolani mladi pesniki (Minatti) starejši, že priznani pesniki iz prejšnjih obdobij (Župančič) in anonimni pesniki > ljudske pesmi.

Tematika literarnih tekstov NOB Upor, trpljenje, tovarištvo, revolucionarna zavest, ljubezen do domovine, dekleta, doma, družine. Vera v zmago, duhovno moč in bojevitost slovenskega ljudstva. Slog besedil NOB je pripovedni, jasen in razumljiv.

Pesem:

**Bosa pojdiva, dekle, obsorej,
bosa pojdiva prek zemlje trpeče,
sredi razsanjanih češnjavih vej
sežem ti nežno v dlani koprneče.**

**Beli so, beli so češnje cvetovi,
temni, pretemni so talcev grobovi.
Kakor ponosni galebi nad vodo,
taki so pali za našo svobodo.**

**Bosa pojdiva, dekle, obsorej,
bosa pojdiva med bele cvetove,
v krilo nalomiva češnjevih vej,
da jih poneseš na talcev grobove.**

Karel Destovnik-Kajuh

Kajuh se je rodil kot prvi otrok Marije Vasle in Jožeta Destovnika. Vzdevek Kajuh je dobil po kraju, kjer se je nahajala rojstna hiša njegovega deda, v Skornem pri Šoštanju. Po končanem petem razredu osnovne šole se je leta 1933 vpisal na gimnazijo v Celju. Leta 1934 je postal član SKOJ-a. V šestem razredu so ga izključili zaradi »sodelovanja pri širjenju komunističnih idej«. V začetku leta 1941 so ga internirali v taborišču Ivanjica v Srbijo. Že od 6. aprila 1941, ko je Tretji rajh napadel tedanjo Jugoslavijo, se je Kajuh kot prostovoljec vključil v obrambo domovine. Septembra, 1941 pa je odšel v Ljubljano, kjer se je pridružil narodnoosvobodilnemu boju. Pesniti je pričel v obdobju 2. svetovne vojne. Svoje prve pesmi je začel objavljati v glasilu *Slovenska mladina* in kmalu postal njen prvi pesnik. Tako je v tem glasilu objavil nekaj svojih najboljših predvojnih pesmi s socialno, politično-aktualno in ljubezensko tematiko. Prva tiskana izdaja njegovih del je izšla pod Klopčičevim uredništvom v Ljubljani leta 1945. Avgusta, 1943 je Kajuh iz Ljubljane odšel k slovenskim partizanom, kjer je postal vodja kulturniške skupine XIV. udarne divizije NOV in PO. Divizija je 6. januarja 1944 odšla iz Bele krajine prek Hrvaške na Štajersko, kamor je prišla 6. februarja. Tu jo je dočakala težka nemška ofenziva na Paški Kozjak in ostra zima. Kulturniška skupina XIV. divizije, ki je 21. in 22. februarja izgubila kiparja Belača in skladatelja Marolta-Špika, avtorja *Pesmi XIV. divizije* na Kajuhovo besedilo, se je namestila v Žlebniku. Zvečer je hišo iznenada napadla nemška patrolja. Kajuh je bil ob prvih streljih mrtev.

Vsebina:

1. kitica razkriva romantična čustva.
2. kitica Pesnik sočustvuje s padlimi ter se zaveda, da je njihova žrtev dragocena za vse.
3. kitica Pesnik združuje svojo ljubezen s spoštovanjem in hvaležnostjo do tistih, ki so dali svoja življenja, tako da lahko on živi lepše življenje.

Ljubezenska pesem

Pesem je ljubezenska, vendar gre za ljubezen, izpovedano v vojnem času. Izpoved ljubezni ne bi bila iskrena brez misli na trpeče ljudi.

Pesem združuje dve temi: ljubezen med dekletom in lirskim subjektom in trpljenje nesvobodnega naroda.

Slog:

Obe temi sta pesniško izraženi z vidnim barvnim kontrastom (nasprotjem):

Ljubezen-beli češnjevi cvetovi: trpljenje naroda- temni grobovi talcev.

Kontrast poudarjata:

- ponavljanje (beli so, beli so) in
- stopnjevanje (temni, pretemni)

Belo in temno se v pesmi izmenjujeta, ljubezen in misel na trpeči narod se prepletata.

Lirika upora

Ta lirika je motivno raznolika: na eni strani okupacija, boj in življenje v taborišču, na drugi pa pogosto tudi ljubezenski motivi. Pesništvo upora predstavljajo narodne in revolucionarne budnice, himne, bojne pesmi, pa tudi razpoloženske, ljubezenske in miselne pesmi, tercine in celo soneti.

Ljubezen ne pozna meja

Pesem ponuja podobo sanj, ki jih preganja resničnost. Za kratek trenutek je pesnik s svojo ljubljeno oddaljen od vojne, od krute resničnosti, ki objema trpečo zemljo. Trenutke nežnosti in sreče zagreni občutek krivde pred tistimi, ki takih trenutkov niso nikoli doživeli.

S svojo ljubljeno se pesnik sprehodi do češenj in tam se spominjata vseh, ki so po nedolžnem umrli ali se žrtvovali za našo svobodo. Dekle in on sta ostala, nalomila bosta češnjevih vej, kajti beli češnjevi cvetovi ponazarjajo čistost, nedolžnost, so simbol nešteti grobov talcev in junakov, koliko cvetov, toliko spominov, toliko ali še več nedolžnih žrtev.

A vseeno sta v svoji trenutni ljubezni srečna, saj vesta da kljub nesrečnim in trpečim spominom, ta trenutek ostaja njun. Verjetno želi v pesmi povedati, da ljubezni ne moreš izbirati oziroma ji odrediti, kdaj in kako bo vzcvetela. Ljubezen je kot češnjevi cvetovi, ko pride čas, zacveti, a kdo ve, če bo obrodila sadove!?

S svojimi pesmimi je namreč hotel spodbuditi ljudi in jim dati novo upanje. Upanje, ki umre zadnje. Je kot zgodba o Pandorini skrinjici. Ko je vsa hudobija obšla svet, je ostalo še upanje, ki živi v srcih ljudi. To upanje pa je pesnik želel ohraniti za čas, ko bo vojne konec in bo njihova domovina spet njihova. Ko bodo svobodni na svoji zemlji. Da bodo svobodno gledali na svoj košček neba in svoj košček zemlje, da bodo s ponosom in brez strahu govorili slovensko.

32. C. Kosmač: Tantadruj

Odmik od tradicionalnih smeri

Obdobje socialnega realizma se začne okoli leta 1930 in doseže vrh tik pred drugo svetovno vojno: po Letu 1941 ji sledi književnost NOB, ki se na socialni realizem idejno zelo naslanja. V letih 1945-1950 socialni realizem spet oživi, izide mnogo neobjavljenih in tudi novih del predvojnih socialnih realistov. Socialni realizem stvarno prikazuje družbene razmere, v literaturi prevladujejo teme kmečkega človeka, delavcev; t.i. malega človeka. Njihovo usodo so pisatelji opisovali kritično, realno, ter poudarjali socialne razlike med ljudmi. Glavne osebe so neheroične, obremenjene s človeškimi hibami in zmotami, včasih šibke, tragične ali komične, junak je določen s socialnim statusom. Prednostna zvrst socialnih realistov je proza, še posebej roman(kmečki, vojni, družbenozgodovinski), veliko pa je tudi del na področju, povesti, novel in krajših zgodb. V ospredju je epika, lirika socialnem realizmu ni najbolj ustrezala, obstajajo tudi dela iz dramatike, vendar občutno manj razvita od pripovedništva.

Glavni predstavniki socialnega realizma so: France Bevk, Prežihov Voranc, Miško Kranjec, Anton Ingolič ter Ciril Kosmač;

Ciril Kosmač

Ciril Kosmač, je bil pisatelj, prevajalec in urednik. Rojen je bil v preprosti, kmečki družini v Slapu ob Idrijci. Kosmač je pisal predvsem kratko prozo, pripoveduje o rojstnem kraju, o tiskah in upanju, o sebi in ljudeh okoli sebe, o majhnih srečah in velikih nesrečah. Večino njegovih pripovedi je postavljenih v tolminski kmečki svet. Za njegova dela je še posebej značilno, da v njih srečamo veliko čudakov in različnih posebnosti ali ljudi s posebnimi razvadami v govoru in vedenju. Med njegovimi

pripovednimi deli najdemo: Medvedka, V gaju življenja, Pomladni dan; Med kratko prozo pa dela: sreča in lepota, sreča in kruh, iz moje doline, in njegovo najbolj znano delo Tantadruj.

Tantadruj je daljša novela. Uvrščamo jo v socialni realizem, ker govori o najnižjem sloju prebivalstva, deloma pa bi jo lahko uvrstili tudi v eksistencializem zaradi Tantadrujevega iskanja sreče, ter v modernizem, saj je zapisan tok pisateljevih misli. Piransko pokopališče ga spomni na smrt Tantadruja.

Obnova, osebe in osrednja tema

Novela ima pripovedni okvir, v katerega je vključena zgodba o Tantadruju, Maticu Enaki Palici, Rusepatacisu, Božorno-Boserni in Žakaju. Gre za pisateljev spomin na otroštvo (pisatelju je mati v otroških letih pripovedovala zgodbico o norčkih). Gre za pripoved o vaških posebnostih - norčkih, ki preživijo skupaj semanji dan, pri tem pa skupno in posamično zadevajo robove "normalnega" sveta, ki ga predstavlja predvsem župnik kot utelešenje socialne in moralne norme. "Norost" vaških posebnostev ima simbolne razsežnosti, med katerimi ima osrednje mesto Tantadrujevo hrepenenje po smrti. V celotni noveli pa je v ospredju posameznik kot smrtno bitje. Da smisla življenja ni mogoče dognati, se pri Kosmaču v duhovno poglobljeni in umetniško popolni obliki pojavi s Tantadrujem, norčkom, ki prepeva, da je "na tej zemljici mrzlo", njegovi spremljevalci pa tej misli s svojo iracionalno pametjo le pritrjujejo. Zato Tantadruj beži v smrt, ki pa je normalni svet ne more dovoliti, saj bi s tem priznali nesmiselnost človeškega življenja.

Luka Božorno Bosera

Zidar, ki je dozivel nesreco pri delu in zdaj ponavlja besede: božorno bosera.

Rusepatac (pomeni repa in krompir)

Bil je hlapec na kmetiji in je jedel samo repo in krompir in se mu je zmešalo.

Hotejcev Matic - Enaka Palica

Dela palice in hoce, da bi bila palica z vseh strani enaka. Stalno ponavlja za drugimi.

Janez Zakaj

Na vsako stvar postavi vprašanje: Zakaj?

Najdeni Peregrin

Nezakonski sin, zivi svobodno, kot pticek na veji.

Realistične prvine

Vsi junaki veselo-grenke povesti (oznaka Helge Glušič) nimajo nadpovprečnih moralnih odlik. So neheroični, obremenjeni s splošnimi človeškimi potezami, napakami in zmotami, včasih šibki, tragični, predvsem pa komični. Postavljeni so v kmečko podeželsko okolje, v katerem jim avtoriteto predstavljajo župnik in drugi vaščani. Realistično so opisane vloge posameznikov v družbi (župnik skrbi za moralno in duševno zdravje vaščanov, stražimojster skrbi za red in mir v vasi, "norčki" pa nevede zabavajo kmečke množice). Kosmač vpleta v delo realne značilnosti tolminske regije.

Fantastične prvine

S pomočjo fantastičnih prvin je prikazana slikovitost konflikta med norčki in njihovimi stališči ter "normalno" kmečko množico. Življenje je prikazano v deformirani, popačeni podobi, ki je smešna in grozljiva hkrati. Tako življenje predvsem predstavljajo norčki s svojimi dejanji, s svojo podobo, npr.: Luka Božorno-Boserna je brez ene roke in ene noge, njegova predstava o gradnji hiš je prav tako "deformirana", saj govori o gradnji v zemljo. Tantadrujeva posebnost oz. fantastičnost je v nošenju tridesetih zvoncev okoli pasu ter v njegovem iskanju smrti. Išče tak način smrti, s katero se bo strinjal tudi vaški župnik. Zato mu smrti ne odobrava, če zaspi v snegu, kajti če zaspi v snegu, ne umre, ampak

zmrzne. Prav tako tudi, če skoči z mostu v vodo, ne umre, ampak utone. Motiv sreče vsebuje fantastične prvine v tem, da je po Tantadrujevi zamisli sreča možna šele po smrti. Fantastične prvine odkriva simbolika, ki je skrita za dejanji ali besedami oseb, kot sta Rusepatacis in Matic Enaka Palica. Prvi na vprašanja neprestano odgovarja z besedami "repa in krompir", drugi pa struži palico tako, da bi bila na obeh koncih enako debela.

Modernizem

Značilnosti modernizma	Značilnosti romantike
<ul style="list-style-type: none"> • zapis občutij, psihičnih vsebin posameznika, doživljanja, razumevanja 	<ul style="list-style-type: none"> • poudarjanje posameznikovega notranjega življenja, čustev, strasti in razpoloženj;
<ul style="list-style-type: none"> • brez olepšav, realno mnenje 	<ul style="list-style-type: none"> • zanimanje za ljudsko slovstvo, njegovo preprosto in neposredno prirodnost;
<ul style="list-style-type: none"> • notranji monolog (samogovor) prvoosebna pripoved 	<ul style="list-style-type: none"> • umikanje iz stvarnosti v domišljijo, ki se opaja s slikovitostjo narave, preteklih časov in izjemnih pojavov;
<ul style="list-style-type: none"> • premi govor - govoreči se oddalji v tretjo osebo 	<ul style="list-style-type: none"> • odklanjanje abstraktnih, za vse večne čase veljavnih življenjskih meril, ki podrejajo čustvo in domišljijo razumu, pestre in izjemne posebnosti pa splošnemu povprečju;
<ul style="list-style-type: none"> • jezik je svoboden, včasih nerazumljiv, nevezan na pravila slovnice 	<ul style="list-style-type: none"> • zanikanje strogih klasicističnih pravil o vsebini in obliki književne zvrsti, namesto tega pa terjanje popolne ustvarjalne svobode;

33. T. Pavček: Pesem o zvezdah

Sodobna slovenska književnost se je začela po letu **1950**. V prvih povojnih letih (druga svetovna vojna se je končala 1945) so nastajala zlasti dela, ki so vzpodbujala ljudi k obnovi skupnosti. Temu je sledil razvoj sodobne književnosti 20. stoletja kakor v svetu.

Po letu 1953 je bil značilen intimizem. To pomeni, da pesnik razkrije lastno občutenje sveta in družbe. Posameznik se izpove tako, da razkrije svoje lastne probleme, svoj intimni svet, zelo je izrazita tema osamljenosti.

Predstavniki: Tone Pavček, Janez Menart, Kajetan Kovič, Ciril Zlobec.

60. leta je značilna poezija absurda. Pesniki so pisali o razčlovečenem svetu in nesmislu. Njihovo pogosto vprašanje je bilo, ali je življenje smiselno. Večinoma so v pesmih sporočali da je življenje absurdno (nesmiselno). Pesmi niso več osebnoizpovedne, ampak predstavljajo resnični in neresnični svet.

Motivi absurda so pogosto abstraktni. Predstavnika Tomaž Šalamun in Niko Grafenauer.

70. leta - modernizem v pesništvu je prevladovala bivanjska tematika z vprašanji o smislu življenja. Modernistične pesmi uvajajo igro besed, rušijo jezikovna pravila in so nekitične. Pesnikov odnos do sveta in smisla pa je posmehljiv.

Predstavniki: Dane Zajc, Gregor Strniša, Svetlana Makarovič.

80. leta in naprej – postmodernizem generacija mladih je pisala tematsko in slogovno različno. Vrnila se je k tradicionalnim temam in slogu. Pesniki so v svoje pesmi vključevali že znane, prebrane in videne citate – medbesedilnost.

Predstavniki: Aleš Debeljak, Milan Jesih, Maja Vidmar, Alojz Iha

Sodobna slovenska lirika

Primerjava: Tradicionalna lirika

- 1.) trden subjekt, ki zagotavlja skladnost lirskega dogajanja,
- 2.) enotnost subjekta z dogajanjem,
- 3.) vzročno – logično povezanost podob,
- 4.) simbolično pomenljivost podob (skrivanje določljivega pomena),
- 5.) trden jezik s stabilno skladnjo in besednimi pomeni.

Moderna lirika

- 1.) razbitje lirskega Jaza nadomeščanje takega Jaza s samostojnimi motivnimi polji,
- 2.) razkroj enotnosti lirskega subjekta in dogajanja,
- 3.) osamosvojitve motivike, namesto vzročnosti asociativnost,
- 4.) namesto simbolov šifre,
- 5.) razkroj trdnega jezika, odprava razmerja med osebkom in povedkom. Razbitje jezika in njegovih tradicionalnih oblik.

Tone Pavček

Tone Pavček se je rodil 29. septembra leta 1928 v Šentjuriju pri Mirni Peči, kjer je živel do svojega 16. leta. Prvi razred osnovne šole je obiskoval v domačem kraju, naslednje leto pa so ga prešolali v internat k nunam v Ljubljano. V Ljubljani je končal klasično gimnazijo, se po maturi vpisal na pravno fakulteto in diplomiral leta 1954, vendar pravne službe nikoli ni opravljal.

Tone Pavček: Pesem o zvezdah

Vsak človek je zase svet,
čuden, svetel in lep
kot zvezda na nebu...
Vsak tiho zori,
počasi in z leti,
a kamor že greš, vse poti
je treba na novo začeti.
Tako živimo ljudje.
Vsak zase krmari k pogrebu.
Svetloba samo
nas druži kot zvezde na nebu.
A včasih so daleč poti,
da roka v roko ne seže,
a včasih preblizu so si,

da z nohti lahko
srce kdo doseže ...
Od tega menda
človek umre,
od tega z neba
se zvezda ospe.

Interpretacija pesmi

Bivanjska tematika: Pesem o zvezdah je pesem o človeku. Zvezda je v poeziji simbol sreče, smisla in optimizma. Prav tako je človek nekaj posebnega, smiselnega in lepega. Potuje po vedno isti poti od rojstva do smrti. Čeprav je del skupnosti, živi sam. Ljudje so si včasih predalet in so si odtujeni, drugič pa so si celo preblizu in prav takrat lahko drug drugega najbolj prizadenejo.

Aktualizacija: Pesem o zvezdah je danes aktualna zaradi tega, ker se v današnjem času prepogosto dogaja, da smo si ljudje preveč odtujeni ni več solidarnosti in pomoči, ko to potrebujejo.

Jezik in slog: Pesem je členjena v 5 kitic. Vsaka posreduje del sporočila. Rima ni izpeljana dosledno, pojavlja se tudi asonanca (ujemanje samoglasnikov). Verz ni miselna celota, saj misel iz enega verza preskoči v drugega. Običajne besede in besedne zveze se menjujejo z neobičajnimi – besedami v prenesenem pomenu.

Metafore: »krmariti k pogrebu« - bližati se smrti,

»z nohti lahko srce kdo doseže«- človek te lahko zelo prizadene.

34. Kajetan Kovič: Južni otok

Kajetan Kovič se je rodil leta 1931 v Mariboru. Po končani gimnaziji je študiral primerjalno književnost. Bil je novinar in urednik. 1978 je prejel Prešernovo nagrado. Je pesnik, pripovednik, esejist, književnost kritik in prevajalec.

Sodobna slovenska lirika

Čas	Značilnosti	Teme	Predstavniki
Po 1953	Intimizem	človekova osamljenost v sodobnem svetu	Tone Pavček Janez Menart Kajetan Kovič Ciril Zlobec Ivan Minatti
60. leta	Poezija absurda	razčlovečen svet, poln nesmisla	Gregor Strniša Dane Zajc Veno Taufer Svetlana Makarovič
70. leta	Modernizem	igra besed, kršitev jezikovnih pravil	Tomaž Šalamun Franci Zagoričnik

			Niko Grafenauer
80. leta in naprej	Postmodernizem	bivanjska kriza, vključevanje neumetnostne zvrsti	Milan Jesih Andrej Brvar Boris. A. Novak Maja Vidmar Maja Haderlap

Južni otok

Je južni otok. Je.

Daleč v neznanem morju

je pika na obzorju.

Je lisa iz meglè.

Med svitom in temo

iz bele vode vzhaja.

In neizmerno traja

In v hipu gre na dno

In morje od slasti

je težko in pijano.

In sol zatiska rano.

In slutnja, da ga ni.

Da so na temnem dnu

samo zasute školjke

in veje grenke oljke

in zibanje mahu.

A voda se odpre

in močna zvezda vzide

in nova ladja pride

in južni otok je.

Oblika: Oblika pesmi je tradicionalna. Sestavljena je iz petih štirivrstičnih kitic, rima je oklepajoča (a b a b).

Bivanska tematika

Tematika je bivanjska. Južni otok je nek idealni svet, po katerem pesnik hrepeni. Vendar pesnik dvomi v njegov obstoj. Ta dvom se prepleta skozi celotno pesem, dokler se avtor ne prebije do spoznanja, ki mu govori, da južni otok je. Južni otok je torej »tisti nekaj«, ki daje človekovemu življenju smisel. Njegova eksistenca ni odvisna od ničesar drugega, kot od volje in vere v ta ideal.

Metaforičen pomen

Pesem Južni otok je metafora, nasprotje Labradorju (polotoku na severu Kanade), kot je naslovil zbirko, iz katere je pesem. Če ob Labradorju pomislimo na mraz in krutost človekovega bivanja na tem svetu, južni otok predstavlja nasprotje, vzbuja asociacije o pravem, resničnem razkošju življenja. Otok ni določen, se pojavlja in izginja. Kaže se kot privid, fikcija. Lirski subjekt pa želi svoje prepričanje v njegov obstoj še posebej poudariti

Simbolika

- Morje – simbol življenja, svobodnega gibanja,
- Zvezda – simbol jasnega zanesljivega vodenja,
- Nova ladja – nova priložnost, upanje.

Za celotno pesem je značilen kontrast svetlobe in teme. Njen svetli del tvorijo svit, bela voda, močna zvezda, temnega pa tema, temno morsko dno z zasutimi školjkami.

Sporočilo: Izraža poudarjeno teženje po utopiji in idealiteti (nek cilj, ki na začetku izgleda nedosegljiv) oziroma izraža nihanje med upom, da JUŽNI OTOK je in strahom, da ga ni. Človek brez nekaterih osebnih ciljev in upov ne more živeti.

Aktualizacija: Pesem je aktualna tudi danes, ker vsak človek sanja o svojem idealnem življenju in to ga žene naprej, da nekega dne uresniči svoje sanje. V vsakem življenju so vzponi in padci in ko pride padelec je to hrepenenje po idealnem oz. sanjskem življenju motivacija, da se pobereš in na novo začneš pot do svojih sanj. Človek brez osebnih ciljev ne more živeti.

35. Janez Menart: Croquis

Rodil se je v Mariboru (1929). Po končani gimnaziji je študiral slovistiko in primerjalno književnost na filozofski fakulteti v Ljubljani. Najprej je bil zaposlen pri triglav filmu nato pa pri RTV Ljubljana in nato pri Mladinski knjigi. 1979 je prejel Prešernovo nagrado. Bil je pesnik in prevajalec. Velja za enega naših najboljših prevajalcev iz angleščine in francoščine.

Sodobna slovenska lirika

- Sodobna slovenska književnost se je začela po letu **1950**.
- V prvih povojnih letih (druga svetovna vojna se je končala 1945) so nastajala zlasti dela, ki so vzpodbujala ljudi k obnovi skupnosti.
- Temu je sledil razvoj sodobne književnosti 20. stoletja kakor v svetu.

Čas	Značilnosti	Teme	Predstavniki
Po 1953	intimizem	človekova osamljenost v sodobnem svetu	Tone Pavček Janez Menart Kajetan Kovič Ciril Zlobec Ivan Minatti
60. leta	poezija absurda	razčlovečen svet, poln nesmisla	Gregor Strniša Dane Zajc Veno Taufer

			Svetlana Makarovič
70. leta	modernizem	igra besed, kršitev jezikovnih pravil	Tomaž Šalamun Franci Zagoričnik Niko Grafenauer
80. leta in naprej	postmodernizem	bivanjska kriza, vključevanje neumetnostne zvrsti	Milan Jesih Andrej Brvar Boris. A. Novak Maja Vidmar ...

Nekaj njegovih pesniških zbirk: - prva jesen, Časopisni stih, Bela pravljica

- Semafori mladosti
- Srednjeveške balade
- Pod kužnim znamenjem

Janez Menart: Croquis

Kavarna. Miza: marmor, mrzel, siv —
življenja otipljiva prispodoba.
V kozarčku konjak; nizko izpod roba;
in lužica tam, kjer se je polil.
Prst čopič je in lužica paleta;
leno rišem: hišica, drevo,
nad hišo sonce, klopica pred njo
in roža, ki ob roži se razcveta.
In še stezica, ki drži od hiše,
in lepa žena, ki med rože leže...
A vtem natakarkar vljudno predme seže,
pobere vse in mizico pobriše.
In gledam ga, kako svoj pladenj nosi,
kako opleta sem ter tja s prtičem,
In skoraj žalostno za njim zakličem:
"Gospod natakarkar, še en konjak prosim."

INTERPRETACIJA: Pesnik, ki sedi za mizo, pije konjak in se dolgočasi. Kozarec konjaka pusti za seboj lužico in pesnik začne zdolgočaseno risati s prstom po lužici. Pod njegovimi prsti se izriše idilična slika vsakdanjega življenja, ki si ga pesnik želi. Vendar ga nima. Hiša v naravi, klop, stezica, lepa ženska med rožami. Njegove največje želje so imeti dom, občutiti toplino. Osrednji motiv je risanje skice, CROQUIS (v francoščini pomeni skica, osnutek). Bistvo pesmi, se skriva v zadnjem verzu »Gospod natakarkar, še en konjak prosim!« Pesnik zasanjano vztraja, še vedno upa, da bo v prihodnosti imel družino sam in si kljub slabim razmeram ne pusti vzeti teh sanj.

Tema: Temeljno sporočilo pesmi je elegično razočaranje nad življenjem.

Aktualizacija: Pesem je aktualna, ker vsak človek, ko je na tleh še toliko bolj sanja o domu, družini in toplini. Lahko rečemo, da je to bolečina duše in ta bolečina je najhujša. Takrat se človek vpraša o smislu življenja in kdor nima osebnih ciljev ne more živeti.

Intimistična pesem: pojavi se v 50. letih prejšnjega stoletja. Umetniki, se začnejo umikati vase. Pojavi se subjektivizem, se začel izživljati ob naravi in človekovi notranjosti. Intimizem

je najmočneje zaznamoval liriko, poznan je tudi v epiki in dramatiki. PESMI ŠTIRIH: Pavček, Menart, Kovič in Zlobec. Kaže se v novih temah: ljubezni, trpljenju, izpovedih, vprašanjih o smislu življenja,...

PODOBNA DELA: Južni otok, Črni deček